

TUNNETAITORYHMÄ LASTENPSYKIAATRISELLA KUNTOUTUSOSASTOLLA

Maria Ritamaa
Riikka Suojanen

Opinnäytetyö
Marraskuu 2010
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagogiikan vaihtoehtoiset
ammattiopinnot
Tampereen ammattikorkeakoulu

TAMPEREEN AMMATTIKORKEAKOULU
Tampere University of Applied Sciences

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagogiikan vaihtoehtoiset ammattiopinnot

RITAMAA MARIA & SUOJANEN RIIKKA:
Tunnetaitoryhmä lastenpsykiatrisella kuntoutusosastolla

Opinnäytetyö 53 s., liitteet 5 s.
Marraskuu 2010

Tämä opinnäytetyö perustuu tunnetaitoryhmään joka pidettiin lastenpsykiatrisella kuntoutusosastolla keväällä 2010. Tutkimuksen tavoite oli selvittää, miten tunnetaitoryhmä tukee haasteellisten lasten tunteiden tunnistamista ja tunteiden ilmaisua. Tutkimuksen tarkoitus oli tarjota kuntoutusosaston lapsille keinoja tunteiden tunnistamiseen, ilmaisuun ja käsittelemiseen, jotta he voivat kehittää sosiaalisia vuorovaikutustaitojaan. Opinnäytetyö sisältää toiminnallisen ja kirjallisen osuuden.

Tutkimus on laadullinen tutkimus, joka perustuu empiiriseen havainnointiin. Tutkimuksen materiaali koostuu havaintopäiväkirjastamme, joka kirjoitettiin tunnetaitoryhmän aikana. Tunnetaitoryhmässä käytettiin toiminnallisia menetelmiä, joiden toimivuutta tunnetaitoihin liittyen havainnoitiin.

Teoriaosuus esittelee opinnäytetyöhömmä liittyvät käsitteet: tunteet, tunneälyn, tunnekasvatuksen ja sosioemotionaalisen kehityksen. Teoriaosuus sisältää myös tunnetaitoryhmän ohjaajan sosiaalipedagogisia lähtökohtia.

Tämä opinnäytetyö esittelee, mitkä menetelmät olivat hyödyllisiä käsiteltäessä tunnetaitoja haasteellisten lasten kanssa. Opinnäytetyössä refleктоimme myös omaa toimintaamme ohjaajina ja toivomme, että se antaa hyviä neuvoja niille, jotka haluaisivat ohjata tunnetaitoryhmiä.

Asiasanat: tunteet, tunnetaidot, tunneäly, toiminnalliset menetelmät, ryhmätoiminta

ABSTRACT

Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme of Social Services
Social Pedagogy

RITAMAA MARIA & SUOJANEN RIIKKA:
Emotional Skills Group in a Children's Psychiatric Rehabilitation Ward

Bachelor's Thesis 53 pages, appendices 5 pages
November 2010

This Bachelor's Thesis is based on an emotional skills group held in a children's psychiatric rehabilitation ward in spring 2010. The objective of this study was to find out how emotional skills group supports the emotional identification and emotional expression of challenging children. The purpose of this study was to provide means for the children in the rehabilitation ward to identify, process and express emotions in order to develop their social interaction skills. This thesis includes a functional part and a report.

This was a qualitative study based on empirical observations. The data of this study consists of an observation journal kept during the emotional skills group. The group used functional methods, which were observed in order to determine how they worked with emotional skills.

The theory section introduces the theoretical concepts of this thesis: emotions, emotional intelligence, emotional education and socioemotional development. The theoretical section also includes the social pedagogical basis of the instructor of emotional skills group.

This study presents the methods that were found useful in dealing with emotional skills with challenging children. In this study we also reflect our own action as instructors of this group. We hope this information will serve as good advice for others who would like to instruct emotional skills groups.

Keywords: emotions, emotional skills, emotional intelligence, functional methods, group activities

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	8
2.1	Lastenpsykiatrisen kuntoutusosaston esittely	8
2.2	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	9
2.3	Tutkimusmenetelmät ja aiheen rajaus	10
2.4	Toimintatutkimus tutkimuksellisenä lähestymistapana	12
2.5	Tutkimuksen eettisyys	13
3	OHJAAJAN TOIMINNAN LÄHTÖKOHTIA	15
3.1	Sosiaalipedagogiikka	15
3.1.1	Pedagoginen suhde	16
3.1.2	Dialogisuus	16
3.2	Toiminnalliset menetelmät kasvatuksessa	17
3.3	Ryhmän ohjaaja	18
3.4	Erityisen tuen tarpeessa olevan ohjaamisesta	20
4	TUNTEISTA	22
4.1	Tunteiden määrittelyä	22
4.2	Sosioemotionaalinen kehitys ja sen häiriöt	23
4.3	Tunneäly	24
4.4	Tunnekasvatus	25
5	TUNNETAITORYHMÄ	28
5.1	Suunnittelu, valmistelu	28
5.2	Aloitustilaisuudet	29
5.2.1	Aloitustilaisuus lapsille	29
5.2.2	Aloitustilaisuus vanhemmille	30
5.3	Ryhmäkerrat	31
5.3.1	Ensimmäinen kerta: pelon ja huolen tunteet	32
5.3.2	Toinen kerta: ilon ja onnen tunteet	33
5.3.3	Kolmas kerta: surun ja ikävän tunteet	35
5.3.4	Neljäs kerta: vihan ja kiukun tunteet	36
5.3.5	Viides kerta: rakkauden ja empatian tunteet	37
5.4	Lopetustilaisuudet	38
5.4.1	Herkkuhetki lapsille	39
5.4.2	Lopetustilaisuus vanhemmille	39
5.5	Huomioita ja havaintoja tunnetaitoryhmästä	40
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	45

	5
7 ARVIOINTI.....	47
LÄHTEET	51
LIITTEET	54

1 JOHDANTO

”Jokainen ihminen on alun perin tunneihminen. Tunteet näyttelevät varhaislapsuudessa ja nuoruudessa suurempaa osaa kuin aikuisena. Tässä mielessä lasten ja nuorten fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista elämää määrittelevät enemmän tunteet kuin järki.” (Kempainen 2000,1)

Kun ryhdyimme miettimään opinnäytetyömme aihetta ja toteutusta, olimme molemmat sitä mieltä, että ryhmän ohjaaminen ja konkreettinen tekeminen ovat sellaisia asioita, joita haluamme opinnäytetyössämme toteuttaa. Olemme molemmat työharjoitteluja ja sijaisuuksia lastensuojelutyön kentällä tehdessämme huomanneet tunteista puhumisen ja tunnetaitojen kehittämisen tärkeyden lasten kanssa. Tunteet aihevalintana on mielenkiintoinen ja haastava, koska tunteita on paljon ja niitä voi käsitellä monella eri tavalla. Siksi tämä aihe antoi vapauden suunnitella juuri sellaisen ryhmäkertojen kokonaisuuden kuin itse koimme tärkeäksi.

Opinnäytetyömme on toiminnallinen opinnäytetyö, joka perustuu omiin havaintoihimme ja toimintaamme. Opinnäytetyö jaettiin kahteen osaan, jotka olivat toiminnallinen ja kirjallinen. Toiminnallinen osuus toteutettiin lastenpsykiatrisella kuntoutusosastolla keväällä 2010 tunnetaitoryhmänä. Tunnetaitoryhmämme kokoontui viisi kertaa, kerran viikossa tunnin ajaksi. Ryhmätapaamisten lisäksi järjestimme sekä lapsille että vanhemmille aloitus- ja lopetustilaisuudet. Kirjallinen osuus koostuu tunnetaitoryhmän toiminnan raportoinnista ja meidän näkökulmastamme oleellisista teorioista ja aihealueista. Lisäksi lopussa on liitteenä materiaalia tunnetaitoryhmästä ja ideoinnissa sekä suunnittelussa käytettyjä lähteitä.

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli antaa lapsille keinoja tunteiden tunnistamiseen, käsittelemiseen ja ilmaisemiseen, jotta he voisivat kehittää sosiaalisia vuorovaikutustaitojaan. Tavoitteena oli myös tukea lasten ryhmässä

toimimisen taitoja ja antaa tunteista puhumisen lisäksi konkreettisia tapoja käsitellä omia tunteita. Tarkoituksena oli luoda lapsille mukava ja turvallinen ympäristö tunteiden käsittelemiseen ja ilmaisemiseen toiminnallisia menetelmiä apuna käyttäen.

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Opinnäytetyömme käynnistyi tammikuussa 2010, kun harjoittelujakson aikana käydyissä keskusteluissa saimme idean tunnekoulu-tyyppisen ryhmän järjestämisestä. Lastenpsykiatrisen kuntoutusosaston osastonhoitaja ja työntekijät kertoivat tällaisen idean olevan erittäin tervetullut. Kuntoutusosastolla oli ennenkin pidetty samantyyppisiä ryhmiä ja niitä toivottiin jatkettavan, etenkin tunne-teemalla. Kuntoutusosaston lapset tarvitsevat erityistä aikaa ja tukea tunteiden tunnistamiseen, käsittelemiseen ja ilmaisemiseen ja tätä me halusimme heille antaa.

Opinnäytetyömme on toiminnallinen opinnäytetyö. Toiminnallinen opinnäytetyö on vaihtoehtoinen tapa tehdä ammattikorkeakoulun lopputyö. Toiminnallinen opinnäytetyö liittyy käytännön toimintaan, sen ohjeistamiseen, opastamiseen tai järjestämiseen. Alasta riippuen se voi olla esimerkiksi ohje, opas tai ohjeistus. Myös jonkin tapahtuman toteuttaminen ja järjestäminen voi olla toiminnallinen opinnäytetyö. Toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistyvät käytännön toteutus ja sen raportointi. (Vilka, Airaksinen 2003. 9.)

2.1 Lastenpsykiatrisen kuntoutusosaston esittely

Opinnäytetyömme toteutettiin lastenpsykiatrisella kuntoutusosastolla. Lastenpsykiatrisen kuntoutusosasto tarjoaa hoitoa ja kuntoutusta 6-12-vuotiaille lapsille, joilla on psykiatrisen hoitotausta ja joista on lastensuojelupäätös. Kuntoutusajat ovat puolesta vuodesta kahteen vuoteen. Kuntoutusosastolla on kuusi paikkaa. Lapset ohjautuvat osastolle sosiaalityöntekijän, Tays:n lastenpsykiatrian toimialueen, muun psykiatrisen hoitotahon tai asiakasohjaus Luotsin kautta. Virallisen päätöksen kuntoutusjaksolle sijoittumisesta tekee aina

lapsen sosiaalityöntekijä. Lapsi sijoitetaan kuntoutusosastolle ensisijaisesti huostaanottopäätöksellä.

Kuntoutuksen tavoitteena on aikaansaada kokonaisvaltainen muutos lapsen ja perheen tilanteessa lähtökohtana kasvatuksellinen näkökulma ja psykiatrinen hoito turvallisessa kasvuympäristössä. Kuntoutusjakso on suunnitelmallinen, vaiheittain etenevä ja tavoitteellinen. Hoito suunnitellaan yhdessä perheen, psykiatrisen hoitotahon ja sosiaalityöntekijän kanssa. Kuntoutusosastolla toimii omahoitajajärjestelmä ja perhetyö. Osastolla on myös tukipalveluiden psykologi sekä konsultoiva Tays:n lääkäri.

2.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Kyseessä on toiminnallinen opinnäytetyö, jossa keskitytään toiminnallisiin menetelmiin ja oman toiminnan reflektointiin. Tutkimustehtävänä oli perehtyä siihen, miten tunnetaitoryhmä tukee ryhmän lasten tunnetaitoja. Tutkimuskysymykset eivät ole pääosassa vaan ajattelimme ne kehityskysymyksinä. Kehityskysymyksinä ja keskeisimpinä teemoina opinnäytetyössämme ovat kysymykset:

- Millä tavalla toiminnalliset menetelmät voivat tukea tunnetaitojen opettelua tunnetaitoryhmässä?
- Mihin asioihin ohjaajan tulee kiinnittää huomiota tunnetaitoryhmää ohjatessa?

Keräsimme havaintoja ja ideoita siitä, mitä tulee muistaa, mitä pitää hankkia ja mihin tulee varautua toteuttaessaan tällaista ryhmää. Pohdimme jatkuvasti työn aikana kysymystä millä tavalla toiminnalliset menetelmät tukevat parhaiten juuri näitä lapsia, ja muutimme toimintaamme pohdintojemme ja havaintojemme mukaan. Keskeisimmät havainnot ja ideat olemme nostaneet esiin

opinnäytetyössämme, koska haluamme innostaa ja antaa ideoita myös muille tällaisten ryhmien toteuttamiseen. Tutkimuksen tarkoituksena oli:

- Kuntoutusosaston lapsille keinojen tarjoaminen tunteiden tunnistamiseen, käsittelemiseen ja ilmaisemiseen, jotta he voivat kehittää sosiaalisia vuorovaikutustaitojaan.

Halusimme tukea heidän ryhmässä toimimisen taitojaan ja antaa tunteista puhumisen lisäksi konkreettisia tapoja käsitellä omia tunteitaan. Halusimme näyttää lapsille vaihtoehtoisia tapoja ilmaista omia tunteitaan ja korostaa sitä, että kaikki tunteet ovat sallittuja. Tarkoitus oli luoda lapsille mukava ja turvallinen ympäristö tunteiden käsittelemiseen ja ilmaisemiseen toiminnallisia menetelmiä apuna käyttäen. Tärkeää oli yhdessä tunteiden käsittelemiseen käytetty aika, ei ryhmän aikana syntynyt tuotos, esimerkiksi maalaus tai tarina.

2.3 Tutkimusmenetelmät ja aiheen rajaus

Heti alkuun rajasimme ohjaavan opettajamme neuvosta tunnekoulu-nimeä tunnetaitoryhmäksi, koska tunnetaitoryhmä sopi paremmin kuvaamaan seitsemään kertaan koottua kokonaisuutta. Lähdimme suunnittelemaan ryhmää ja sen kokoontumiskertoja yhdessä kuntoutusosaston kahden perhetyöntekijän kanssa. Liikkeelle lähdettiin miettimällä tunteita ja tunteiden ilmaisemista lasten näkökulmasta. Keskityimme miettimään etenkin niitä tunteita, joita lapset käyvät läpi ollessaan kuntoutusosastolla. Kävimme läpi erilaisia toiminnallisia menetelmiä ja niiden käyttöä ja saimme uusia ideoita myös perhetyöntekijöiltä. Keskustelimme paljon ryhmän koosta, kokoontumiskertojen kestosta ja sisällöstä sekä koko prosessin aikataulusta kuntoutusosaston osastonhoitajan ja perhetyöntekijöiden sekä ohjaavan opettajamme kanssa.

Päädyimme pitämään tunnetaitoryhmää kolmelle kuntoutusosaston lapselle. Lapset valittiin sen perusteella olivatko he ennen osallistuneet kuntoutusosastolla järjestettäviin ryhmiin. Osastonhoitaja myös rajasi lapsimäärää niin, että kaikki lapset eivät voineet osallistua, vaan määrä olisi korkeintaan kolme lasta. Ryhmään osallistui kaksi poikaa ja yksi tyttö ja lapset olivat 10–11-vuotiaita. Tämän jälkeen päätimme aikatauluista ja kokonaisuudesta, joka koostui lopulta viidestä ryhmäkerrasta ja aloitus- ja lopetustilaisuuksista lapsille sekä heidän vanhemmilleen.

Tässä vaiheessa päätimme jättää aikaisemmin suunnittelemamme videokuvauksen pois kokonaan. Syy siihen oli yksinkertaisesti se, että se olisi häirinnyt liikaa sekä lasten että meidän ryhmän ohjaajien keskittymistä. Halusimme tehdä ryhmästä turvallisen ja mukavan tuntuksen paikan tunteista keskustelemiseen ja uskomme, että videokuvaaminen olisi häirinnyt tätä tunnetta ja jäänyt mietityttämään lapsia. Tutkimusmenetelmänä käytimme osallistuvaa havainnointia. Havainnoinnissa tarkkaillaan tutkimuksen kohdetta ja tehdään muistiinpanoja. Osallistuvassa havainnoinnissa tarkkaillaan tutkimuksen kohdetta osallistumalla samalla itse toimintaan. Yleensä toimintatutkimuksessa, jonka piirteitä tässä tutkimuksessa on, tarkkailijan subjektiivisuus on korkea, sillä toimintaan osallistutaan itse mukaan. (Metsämuuronen 2000, 43-45.) Havaintopäiväkirjaa kirjoitettiin jokaisen ryhmäkerran jälkeen, huomioiden erityisesti miten käytetyt toiminnalliset menetelmät toimivat ja miten ryhmässä toimittiin. Päätimme vuorotella ohjaajan roolissa, jotta toinen meistä voi havainnoida tarkemmin ryhmää toisen ohjatessa.

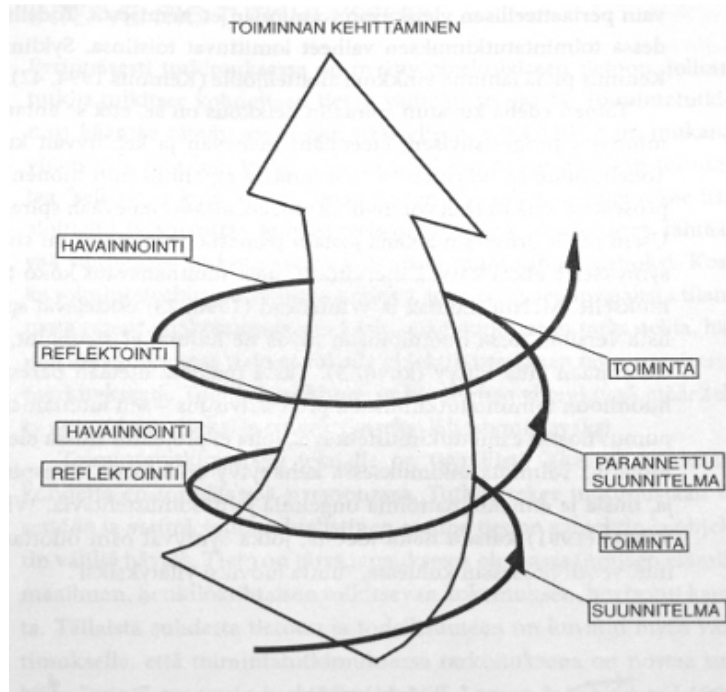
Päädyimme siihen, että yksi ryhmäkerta kestää suunnilleen tunnin, mutta aikataulua pidettiin kaikkien ryhmäkertojen ajan joustavana. Tunnetaitoryhmä kokoontui tiistaisin kello 17.30–18.30 lasten ulkoiluhetken jälkeen kuntoutusosaston perhehuoneessa. Kaikki ryhmäkerrat rakentuivat suunnittelemamme rungon ympärille. Runko oli jaettu kolmeen osaan. Aloitus koostui tunnekorteista ja tunteiden värittämisestä ihmishahmoon. Keskiosassa toteutettiin itse toiminta, esimerkiksi maalaus, sekä niihin liittyvät keskustelut.

Loppuosassa keskityttiin rentoutukseen sekä mukavan ja rauhallisen olotilan luomiseen. Jokaisen ryhmäkerran aikataulu oli aina esillä visuaalisesti rakennetussa muodossa, jotta lapset pystyivät seuraamaan ryhmäkerran etenemistä ja jotta turha jännitys siitä, mitä seuraavaksi tapahtuu, jäisi pois. Mukana jokaisella ryhmäkerralla oli aina kuntoutusosaston yksi tai kaksi perhetyöntekijää. Purimme jokaisen ryhmäkerran läpi lyhyesti heti kokoontumisen jälkeen perhetyöntekijöiden kanssa ja myöhemmin kävimme kahdestaan pitkiä pohdintoja jokaisesta kerrasta sekä hioimme seuraavan kerran ohjelman valmiiksi.

2.4 Toimintatutkimus tutkimuksellisenä lähestymistapana

Toimintatutkimus nähdään tutkimusstrategisena lähestymistapana, jolle ominaista on toiminnan ja tutkimuksen samanaikaisuus ja pyrkimys saavuttaa käytännöllistä hyötyä. Toimintatutkimuksessa päämäärinä ovat tutkiminen ja toiminnan samanaikainen kehittäminen. Toimintatutkimuksessa toiminnalla tarkoitetaan sosiaalista toimintaa, eli tutkitaan ja kehitetään ihmisten yhteistoimintaa. Teoriaa ja käytäntöä ei nähdä erillisinä, vaan ikään kuin sisäkkäisinä osina. (Heikkinen 2007, 196-197.)

Toimintatutkimuksen keskeinen ajattelutapa on reflektiivinen ajattelu toiminnan perustana. Reflektiivisyyden avulla pyritään uudenlaiseen toiminnan ymmärtämiseen ja sen avulla toiminnan kehittämiseen. Reflektiivisyydessä pohditaan itseään ajattelevana subjektina. Ihminen tarkastelee itseään, etäännyy itsestään ja näkee toimintansa ja ajattelunsa uudesta näkökulmasta. Samalla pyritään ymmärtämään, minkä vuoksi ajattelee ja toimii niin kuin tekee. Heikkisen (2007) toimintatutkimuksen spiraali (kuvio 1) kuvaa sitä, miten toiminta ja ajattelu liittyvät toisiinsa. Suunnittelu, toiminta, havainnointi ja reflektointi ja uudelleen suunnittelu seuraavat toisiaan sykleinä. Toiminnassa ei tietysti aina voi tarkasti erotella toisistaan näitä osa-alueita, mutta spiraali (kuvio 1) auttaa hahmottamaan toiminnan etenemistä. (Heikkinen 2007, 201-204.)

KUVIO 1. Toimintatutkimuksen spiraali (Heikkinen 2007, 203)

2.5 Tutkimuksen eettisyys

Etiikka kulkee matkassa koko tutkimuksen tekemisen ajan. Eettinen tutkimus edellyttää tieteellisiä tietoja, taitoja ja hyviä toimintatapoja tutkimuksen teossa ja suhteessa tiedeyhteisöön ja yhteiskuntaan. Tutkimusetiikka koskee tässä pääasiassa aineistonhankintaa ja tutkittavien suojaan liittyviä kysymyksiä. Tutkimuksessa yksityisyyden kunnioittamisella tarkoitetaan ihmisten omaa päätöstä siitä, mitä tietoa tutkimukseen antavat. Tutkimuksessa ei myöskään saa olla tunnistettavissa ihmisten tietoja. (Kuula 2006, 11, 34, 24-25, 64.) Tutkimusluvastamme kuntoutusosaston kanssa käy ilmi salassapito- ja vaitiolovelvollisuustietojen käyttö tutkimuksiin eli luottamuksellisuus. Kuntoutusosaston lisäksi kysyimme yhteistyössä osaston henkilökunnan kanssa

ryhmään osallistuvien lasten vanhemmilta mielipiteet ryhmään osallistumisesta ja annoimme infotilaisuudessa tietoa ja mahdollisuuden kysyä meiltä mieltä askarruttavia kysymyksiä. Tietosuoja eli ihmisten yksityisyyden suojeleminen toteutui tutkimuksessa siten, että emme käyttäneet asiakastietoja asiakasrekistereistä lainkaan tutkimuksessamme apuna. Tunnistettavuuden estäminen on eräs tärkeä tutkimuseettinen normi. (Kuula 2006, 64, 201.) Toimme lapsille ja heidän vanhemmilleen tietoon lasten ja perheiden tunnistamattomuuden tässä opinnäytetyössä.

Tutkittaville tulee antaa tieto tutkimusaineiston käytöstä. Tutkimuksesta informointi muodostaa käytännössä suostumuksen sisällön. Tähän pohjautuen tutkittavat antavat tietojaan, mielipiteitään ja ajatuksiaan tutkimuskäyttöön. Suullinen informointi ja vapaaehtoinen suostumus riittävät, kun tallennevälineitä eikä tunnistetietoja käytetä tutkimuksessa. Lapsille informointi täytyy tehdä ikätasoisesti. (Kuula 2006, 99-100, 119, 151.) Järjestimme lapsillekin erikseen infotilaisuuden, jossa kävimme läpi opinnäytetyötämme ja tunnetaitoryhmän tarkoitusta. Lapset saivat kysyä meiltä avoimesti kysymyksiä ja vastasimme lasten meille esittämiin kysymyksiin.

Lasten osallistuminen tutkimuksiin on perusteltua muun muassa sillä, että lapsilla on oikeus tulla kuulluksi ja nähdyksi omilla ehdoillaan. Lasten osallistumisesta tutkimuksiin tarvitaan huoltajan tai muun lain edustajan lupa, mutta tämä ei aina ole käytäntönä sillä yhtenäisiä säännöksiä ei ole. Lapsen oma mielipide tutkimukseen osallistumisesta täytyy myös aina kysyä. (Kuula 2006, 147-148.)

3 OHJAAJAN TOIMINNAN LÄHTÖKOHTIA

Ryhmää ohjatessamme toimintaamme vaikutti tietoisesti sosiaalipedagoginen työote. Sosiaalipedagogiikan tärkeimpänä osa-alueena ohjauksessamme olivat läsnä pedagoginen suhde ja dialogisuus. Käytimme tunnetaitoryhmässä toiminnallisia menetelmiä tunteiden ilmaisun tukena. Toiminnallisia menetelmiä suositaan sosiaalipedagogisessa työssä, sillä ne auttavat omaan itseen tutustumisessa (Hämäläinen 2006, 67). Ohjattavien tukeminen on lisäksi ohjaajan yksi tärkeä tehtävä. Ohjaamassamme ryhmässä huomioimme lasten erityisen tuen tarpeen osana ryhmän suunnittelua ja toimintaa.

3.1 Sosiaalipedagogiikka

Sosiaalipedagogiikassa nostetaan esille yhteiskunnallisia ja yhteisöllisiä näkökulmia kasvatuksessa ja ihmisen kehityksessä. Pääosassa tarkastelussa on, miten yksilö kiinnittyy yhteiskuntaan, sen toimintajärjestelmiin ja yhteisöihin. Ihmiset rakentavat identiteettiään kuulumalla erilaisiin yhteisöihin. Sosiaalipedagogiikka pyrkii vaikuttamaan hyvinvoinnin edistämiseen, sosiaalisten ongelmien ehkäisyyn ja lievittämiseen vaikuttamalla ihmisiin, eikä niinkään yhteiskunnan rakenteisiin. Kohteena sosiaalipedagogiikassa voidaan pitää subjektiuden rakentumista ja sen kasvatuksellisia ja yhteiskunnallisia edellytyksiä. Sosiaalipedagoginen työ tähtää korvaamaan syrjäytymistä aiheuttavat negatiiviset kierteet positiivisilla, jotka tuottavat elämänhallintaa, selviytymistä, yhteiskunnallista osallisuutta ja täysipainoisuutta elämässä. (Hämäläinen 2006, 15-17, 24, 64.)

Sosiaalipedagogiikka korostaa käytännön ja teorian yhteenkuuluvuutta. Sosiaalipedagogiikassa korostuu erityisesti huono-osaisten auttaminen ja sosiaalisten ongelmien ja syrjäytymisen ehkäisy, yhteiskuntaan integroituminen. Sosiaalipedagogiikkaan ei kuulu vain näiden ilmiöiden kuvaaminen vaan olennaista

on miettiä mitä näille ilmiöille voi ja pitää tehdä. Toiminnallisten ratkaisujen etsiminen kuuluu sosiaalipedagogiikkaan. Sosiaalipedagoginen toiminta edellyttää jatkuvaa eettistä reflektointia. (Hämäläinen 2006, 17, 20.)

3.1.1 Pedagoginen suhde

Pedagogiseen vaikuttamiseen pyrkivän on ensin muodostettava pedagoginen suhde. Pedagoginen suhde on käsitteen lanseeraajan Herman Nohlin mukaan aitoa kohtaamista, jossa on läsnä joustavuus, herkkyyys, vastavuoroisuus ja yksilöllisyys. Pedagoginen suhde on auttamisen lähtökohta, jossa täytyy huomioida pedagoginen rakkaus ja kasvatettavan yksilöllisen elämän kunnioittaminen. (Kainulainen 2006, 11-12.)

Pedagogisessa suhteessa keskiössä on kasvatettavan subjektiviteetti ja sivistysoikeus. Sivistysprosessi edellyttää kasvattajalta kaksoisvastuuta: hän on toiminnastaan vastuussa kasvatettavalle ja yhteiskunnalle. Pedagoginen suhde on arvokas ihmissuhde, joka on henkinen ja kokonaisvaltaista välittämistä ilmaiseva. Pedagogisen suhteen kaksi suurinta osatekijää ovat rakkaus ja auktoriteetti, lapsen puolelta rakkaus ja kunnioitus. Kasvatuksellinen rakkaus on Nohlin mukaan rakkautta paitsi itse lapseen myös lapsen ideaaliin. Pedagoginen suhde pyrkii dialogisuuteen. (Kainulainen 2006, 11-13, 17.)

3.1.2 Dialogisuus

Sosiaalipedagogiikassa on keskeistä toisen ihmisen kohtaaminen dialogisesti. Dialogisessa kohtaamisessa ihmistä kohdellaan subjektina ja näin tämän subjektiutta vahvistetaan. (Hämäläinen 2006, 68.) Dialogisuus on yhteisen ymmärryksen rakentamiseen pyrkimistä vuorovaikutuksessa. Dialogisuudessa

tärkeää on vastavuoroisuus, jossa kaikki osanottajat rakentavat ja luovat tilannetta. Asiakassuhteessa dialogissa mennään yhtä paljon työntekijän kuin asiakkaankin ehdoilla, eli ei ole vahvaa auktoriteettiasetelmaa. (Mönkkönen 2007, 86-87.) Dialogin kasvatuksellisuus perustuu vastavuoroisuuteen, mutta dialogi ei edellytä tasavertaisuutta. Aikuisten ja lasten välisessä kasvatussuhteessa on välttämättä tietty auktoriteettiasetelma ja epäsymmetrinen valta-asetelma. (Kainulainen 2006, 19.)

Vuorovaikutussuhde nähdään dialogissa pikemminkin sosiaalisena kokonaisuutena kuin eri yksilöiden kohtaamisena. Luottamuksellinen suhde on tärkeää dialogisessa kohtaamisessa. (Mönkkönen 2007, 89, 100.) Dialogin osaaminen kehittyy harjoittelemalla avoimuutta suhteessa itseen, toisiin ja maailmaan (Kainulainen 2006, 14).

Dialogisessa suhteessa on keskeistä yhteisen hämmästyksen hetket, joissa työntekijällä eikä asiakkaalla ole riittävästi tietoa ja tämä tieto voidaan yhdessä rakentaa. Tässä on mahdollisuus kohdata toinen hyvin avoimesti. Asiakkaan kanssa voidaan pyrkiä tavoittelemaan yhteisen tietämyksen aluetta. Vuorovaikutusosaamisessa rakennetaan tietoa. Dialogisessa suhteessa asiakas nähdään muuttuvana tietoisena toimijana ja hänen kanssaan voidaan asettua suhteeseen, jossa voi syntyä yhteisiä oivalluksia. (Mönkkönen 2007, 95-97.)

3.2 Toiminnalliset menetelmät kasvatuksessa

Toiminnalliset menetelmät ja itsensä ilmaisu kuuluvat luonnostaan lasten ryhmiin ja lasten kanssa työskentelyyn. Toiminnalliset menetelmät antavat lapsille luontevan mahdollisuuden ilmaista itseään muutenkin kuin kielellisesti. (Janhunen & Sura 2005, 85.) Toiminnallisilla ja ilmaisullisilla menetelmillä on monenlaisia ulottuvuuksia kasvatuksessa. Näillä menetelmillä on mahdollista tutustua tunteisiin, kuvata kokemuksia, rakentaa identiteettiä ja yhteisöllisyyttä sekä tutkia elämässä olevia eri vaihtoehtoja. Ilmaisullinen tekeminen tai toiminnallisten menetelmien

kautta syntynyt tuotos voi olla tekijäänsä voimaannuttava, itsetuntemusta lisäävä sekä vuorovaikutusta rikastava väline. (Ranne, Sankari, Rouhiainen-Valo, & Ruusunen 2005, 54–55.)

Draama, kuvat, kirjoittaminen ja musiikki ovat itseilmaisun tapoja ja niiden avulla asioita tehdään näkyviksi. Toiminnallisten menetelmien kautta ihmiset saavat mahdollisuuden osallistua monipuoliseen toimintaan ja saavat luovasti ilmaista arvoja ja ajatuksiaan. Kun ilmaisullisia menetelmiä käytetään tavoitteellisesti sosiaalipedagogista työtettä palvelemaan, päämäärät ovat sosiaalisessa kasvatuksessa, yksilön voimavarojen vahvistamisessa ja selviytymisen tukemisessa. Näitä menetelmiä käytettäessä tärkeä tavoite on myös asiakkaan kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen. (Ranne ym. 2005, 54–55.)

Ilmaisullisten ja toiminnallisten menetelmien käytön vaikutukset ovat hankalasti todennettavia ja vaikutukset ovat usein vain tekijöiden omien tuntemusten varassa. Kiinnostus erilaisten ilmaisullisten menetelmien käyttöön on kuitenkin kasvanut ja erilaiset kokeilut ovat lisääntyneet. Esimerkiksi yhdellä ryhmäkerralla käyttämämme sadutus liittyy monin tavoin samoihin käsitteisiin kuin sosiaalipedagogiikkakin, esimerkiksi kuulemiseen, kuulluksi tulemiseen, yhteisöllisyyteen ja dialogisuuteen. Kuvallinen työskentely ja kuvat tarjoavat puolestaan hyvät puitteet yhdessä etsimiselle ja löytämiselle. (Ranne ym. 2005, 56, 65.)

3.3 Ryhmän ohjaaja

Ilmaisullisia menetelmiä käytettäessä on ohjaajan muistettava yhtenä tärkeänä asiana asiakkaan subjektiivisuuden huomioon ottaminen. Ohjaajan rooliksi ilmaisullisia menetelmiä käytettäessä hahmottuu tilan ja ajan antaja, mahdollistaja ja innostaja. Ilmaisullisten menetelmien käytön pitää perustua tietynlaiseen vapaaehtoisuuteen ja työskentelyssä on tärkeää edetä lapsen tahdissa. Ohjaajan yksi tehtävä on myös huolehtia turvallisuudesta ja turvallisuuden tunteen säilymisestä. Ohjaajan tavoite

on avata vaikeita asioita siinä määrin kuin annetuissa olosuhteissa on mahdollista ja kulkea ohjattavan rinnalla. Tärkeää on, että ohjaajan lisäksi myös ryhmä tietää turvaa luovat puitteet. Ohjaajan on huolehdittava, että ryhmä tietää työskentelyn paikan, ajan ja tavan sekä luottamuksellisuuden, joka sitoo sekä ohjaajaa että ryhmäläisiä. Ilmaisulliset menetelmät monipuolistavat työtapoja, synnyttävät arvostuksen kokemuksen ja tarjoavat välineitä dialogisten siltojen rakentamiseen. (Ranne ym. 2005, 59–60, 68–69.)

Ohjaaminen on monimuotoista ja vaihtelevaa toimintaa. Ohjaamisessa korostuu ihmisen kohtaaminen, keskustelu, kuuntelu, vuorovaikutus, läsnäolo ja kasvatuksellinen tuki. Ohjaajan ammattitaitoon kuuluu ohjaamisen muokkaus tilanteen ja tarpeen mukaan. Ohjaamista määrittää ympäristö, jossa ohjataan ja kohderyhmä, jonka parissa toimitaan. Ohjaamista tulee lähestyä kokonaisvaltaisesti ja se on enemmän kuin yksittäiset tuokiot. Ohjaamiseen kuuluvat ohjaustilanteet ovat pääasiassa tavoitteellisia ja suunnitelmallisia. Tärkeää on tavoitteen asettaminen ja siitä lähtevä suunnittelu sekä ohjaustoiminnan sisällöt. (Kalliola, Kurki, Salmi, & Tamminen-Vesterbacka 2010, 8-9.)

Ohjaajan on tärkeää tunnistaa ja erottaa omat tunteensa. Tärkeää on tunnistaa erilaisia tunnetiloja, koska tällöin ei jää niin helposti omien tunteidensa valtaan. Etenkin vaikeissa vuorovaikutustilanteissa omien tunteiden tunnistaminen helpottaa oman käyttäytymisen hallitsemista. Omista tunteistaan tietoinen ohjaaja selviytyy onnistuneesti ympäristön paineista ja vaatimuksista. Ohjaaja voi ja saa näyttää ohjattavalle omat tunteensa. Ydinasia on kuitenkin se, että ohjattava näkee ohjaajan tunteiden olevan hallinnassa. Omien tunteiden esiintuomisella voi näin opettaa tunteiden hallintaa positiivisella tavalla. (Kalliola ym. 2010, 50-51.)

Ohjaajan on myös tärkeää muistaa palautteen antaminen. Jokainen ihminen kaipaa palautetta ja sitä tulisi muistaa antaa riippumatta siitä sujuvatko asiat tai eivät. Myönteinen palaute lisää arvostuksen tunnetta ja tukee onnistumisen mahdollisuuksia. Onnistumisen mahdollisuuksiin vaikuttaa se, että ohjaaja antaa

ohjeet selkeästi ja varmistaa, että ohjeet on ymmärretty. Onnistumisen kokemusta tukee tehtävien ja toiminnan suunnittelu ikätasolle sopiviksi. Toiminnan tulee olla riittävän haasteellista motivaation säilyttämiseksi, mutta liian vaikeaa se ei saa olla, koska se aiheuttaa lannistumista ja epäonnistumisen pelkoa. Ohjaajan tehtävänä on luoda työrauha ja turvallisuus ryhmään, jotta onnistumisen kokemuksia saadaan. Turvallisessa ilmapiirissä myös uskalletaan epäonnistua ja hakea tukea niin ohjaajasta kuin muusta ryhmästäkin. (Kalliola ym. 2010, 61-62.)

3.4 Erityisen tuen tarpeessa olevan ohjaamisesta

Erityisen tuen tarve voi johtua monista eri syistä ja ohjaajan on tärkeää olla niistä selvillä ja pyrkiä huomioimaan tuen tarve ohjausprosessissa. Erityinen tuki ei välttämättä tarkoita erillisiä toimenpiteitä vaan yksilöllisten tavoitteiden huomioimista ja suunnittelua. Erityinen tuki ohjaustilanteissa on ennen kaikkea sitä, että ohjattava kokee turvallisuudentunnetta ja luottamusta. Olennaista on se, että ohjaaja pitää kiinni lupauksistaan ja kunnioittaa ohjattavaa. Tärkeintä on se, että jos lapsella on erityisen tuen tarve, hän on ensisijaisesti vaikkapa tyttö nimeltä Maija ja hän on lahjakas maalaaja. Lapsen erityisen tuen tarvetta ei tule vähätellä eikä kieltää, mutta lapsella on myös paljon muita ominaisuuksia, joita tulee tukea ja vahvistaa. (Kalliola ym. 2010, 128–130.)

Jokaisesta ihmisestä löytää vahvuuksia ja ohjaajan tulee reagoida näihin vahvuuksiin tukemalla ja vahvistamalla niitä. Erityisryhmässä olevat lapset tarvitsevat ennen kaikkea positiivista ja yksilöllistä huomiota vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa. Ohjaajan tulee olla johdonmukainen ja muistaa ohjauksen selkeä jäsentäminen. Erityisen tuen tarpeessa olevat henkilöt tarvitsevat selkeän rakenteen toiminnalle ja tässä auttaa esimerkiksi kuvitettu ohjelma tai aikataulu. Kuvat selkeyttävät ryhmätuokion rytmiä ohjattavalle ja samana toistuva rytmi auttaa hahmottamaan tuokion tapahtumia. Tärkeää ohjaajana on myös tarkastella omaa kommunikointia ja viestintää. Ohjaajan viestinnän tulee olla riittävän selkeää

unohtamatta riittäviä eleitä ja ilmeitä. Ohjaajan kuuntelemisen taito ja vuorovaikutustilanteiden rauhoittaminen ovat myös olennaisia asioita kommunikoinnin selkeyttämisessä. (Kalliola ym. 2010, 130-134.)

4 TUNTEISTA

Tunnetaitoryhmän toiminta liittyy läheisesti käsitteisiin tunne, tunneäly ja tunnekasvatus. Työmme kannalta on keskeistä määrittellä, mitä tunteilla tarkoitetaan ja mitä sisältyy käsitteisiin tunnekasvatus ja tunneäly. Perehdyimme lasten sosioemotionaaliseen kehitykseen, koska se liittyy tunnetaitojen kehitykseen.

4.1 Tunteiden määrittelyä

Goleman tarkoittaa tunteilla elämyksellisiä mielenliikkeitä ja niihin liittyviä ajatuksia sekä yllykkeitä toimintaan. Tunteita on kaikkine muunnelmineen niin paljon, ettei kaikille ole edes nimeä. Tunteet ovat evolutiivisesti hyvin alkukantaisia ja syvälle toimintoihimme juurtuneita tapoja reagoida ärsykkeisiin, mikä juontuu aivojen kuorikerrosten kehittymistavasta. (Goleman 2005, 27–30, 341.)

Turusen mukaan tunne tarkoittaa tunnistettavaa ja nimettävissä olevaa kokemusta. Tunteet ovat subjektiivisia reaktioita, mutta tunnesanasto viittaa siihen, että tietyt perustunteet liittyvät synnynnäisesti ihmisyyteen ja ovat keskeinen osa olemassaoloa. (Turunen 2004, 160.) Tutkimalla on löydetty eri kulttuurien parista tiettyjä perustunteita, jotka esiintyvät kaikkialla maailmassa. Tunteiden syntyyn vaikuttavat monet tekijät, kuten ajatusmallit, henkilökohtainen menneisyys, muut ihmiset, geneettinen perimä, kulttuuri ja aikakausi jossa elää. (Dunderfelt 2004, 21, 99.)

Tunteet ohjaavat ajatuksiamme ja toimintaamme. Ne auttavat meitä tietämään mitä kehossamme ja mielessämme tapahtuu ja ymmärtämään muiden ihmisten käyttäytymistä. Tunteiden kokeminen antaa varmuuden itseemme ja

tekemisiimme, sekä liittää meidät toisiin ihmisiin ja tapahtumiin. (Furman 1998, 319-322.)

Jalovaaran mukaan tunnetilan eli emotionin suomenkielinen vastine on mielenliikutus, joka vaikuttaa muun muassa tarkkaavaisuuteen ja muistiin. Tunteet ja järki eivät ole toistensa vastakohtia, vaan niitä molempia tarvitaan toimimaan yhdessä. (Jalovaara 2006, 26, 39.)

Lapsuudessa ja nuoruudessa tunteet määrittelevät fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista elämää enemmän kuin järki. Lasten suora tunteiden ilmaisu muuttuu kehityksen, kasvatuksen ja erilaisten sosiaalisten kokemusten mukana kyvyksi tunnistaa ja hallita omia tunteita. Tunteet alkavat kehittyä voimakkaammin, kun lapsi täyttää seitsemän vuotta ja tunne-elämän kehityksen herkkyysvaiheet sijoittuvat varhaislapsuuteen, murrosikään ja identiteettikriisiin. (Kempainen 2000, 1-3.)

4.2 Sosioemotionaalinen kehitys ja sen häiriöt

”Yksilön sosioemotionaalinen kehitys on tärkeä osa hänen kokonaiskehitystään. Etenkin lapsella se on kiinteässä yhteydessä hänen fyysiseen kasvuunsa sekä kognitiiviseen, kielelliseen ja motoriseen kehitykseen. Vaikka kehityksen eri puolet alkaa myöhemmin eriytyä, säilyy niiden keskinäinen yhteys pitkälle lapsuuden jälkeenkkin. Sosioemotionaalisen kehityksen tarkastelu irrotettuna yksilön kokonaiskehityksestä onkin mahdollista vain teoreettisesti. Kasvatuksen ja opetuksen vaikutus kehitykseen on aina kokonaisvaltaista.” (Ahvenainen, Ikonen & Koro 1994, 100.)

Yksilön kehityksen kokonaisvaltaisuuden lisäksi on pidettävä mielessä lapsen yksilöllisyyden tiedostamisen ja kunnioittamisen tärkeys. Näin yksilöllisesti etenevää sosioemotionaalisuuden kehitystä voidaan tukea mahdollisimman hyvin. Sosioemotionaalisisessa kehityksessä korostuu yksilön kehityksen riippuvaisuus

ympäristön tarjoamista kehitysmahdollisuuksista tai niiden puuttumisesta. (Ahvenainen ym. 1994, 100–101.)

Sosioemotionaalista kehitystä ja sen häiriöitä kuvaavat kaksi peruskäsitettä, jotka ovat sosialisatio ja emotionaalisuus. Laajimmillaan sosialisatio tarkoittaa ihmisen kehitystä biologisesta olennoista sosiaalseksi yksilöksi sekä yhteiskunnan jäseneksi. Sosiaalistumisprosessi tapahtuu vuorovaikutuksessa yksilön ja ympäristön välillä ja se on sekä yksilön omaa pyrkimystä päästä yhteisön jäseneksi että yhteisön pyrkimystä liittää yksilö omaksi jäsenekseen. Onnistuneen sosialisatian merkinä on yksilölle kehittynyt sosiaalinen kompetenssi eli pätevyys, joka mahdollistaa sosiaalisen kanssakäymisen. Sosiaalisen kompetenssin tärkeimmät osat ovat yleinen myönteisyys, kyky ratkaista konflikteja, normitietoisuus, kyky viestiä sekä solmia vuorovaikutussuhteita ja positiivinen minäkuva. (Ahvenainen ym. 1994, 104-105; Niemelä 1998, 3-5.)

Emotionaalisuus liittyy emotionoihin eli tunteisiin ja emotionaaliseen kokemukseen (esimerkiksi suru) sekä emotionaaliseen ilmaisuun (esimerkiksi surullinen). Emotionaalista kehitystä voidaan tarkastella lapsen kognitiivisen kehityksen, biologisen rakenteen, psykoanalyttisen tiedon tai sosiaalisen vuorovaikutuksen näkökulmaan perustuen ja kehitys voi olla joko tasapainoista tai epätasapainoista. (Ahvenainen ym. 1994, 104-105.)

4.3 Tunneäly

Golemanin mukaan psykologi Peter Salovey toi käsitteen tunneäly tieteelliseen keskusteluun yhdessä kollegansa John Mayerin kanssa vuonna 1990. Tunneälykkyyteen kuuluvat Saloveyn mukaan omien tunteiden tiedostaminen, tunteiden hallitseminen, motivaation löytäminen, muiden tunteiden havaitseminen ja ihmissuhteiden hoito. (Goleman 2005, 64-66 ; Saarinen & Kokkonen 2003. 17.) Nämä ovat osa-alueita, joita me sisällytimme tunnetaitoryhmän ryhmäkertoihin. Painotimme erityisesti omien tunteiden havaitsemista ja hallintaa. Lapsille tärkeitä

tunneälytaitoja ovat Saarisen mukaan omien tunteiden tiedostaminen, mielijohteiden hallinta ja empaattisuus (Saarinen 2002, 50).

Älykkyysosamäärä ja tunneäly eivät ole toisiaan poissulkevia taitoja, vaan erillisiä kykyjä ihmisessä. Tunneäly tuo suuren osan niistä ominaisuuksista, jotka tekevät meistä inhimillisiä. (Goleman 2005, 67-68.) Tunneäly on metakyky, josta muut kyvyt, kuten raaka äly, ovat riippuvaisia. Tunneälyllä on valtava merkitys jokaisen elämän kannalta. Hyvät tunnetaidot auttavat jokaisella elämänalueella eteenpäin ja edesauttavat tyytyväisyyden tunnetta omasta elämästä. (Goleman 2005, 56-57.)

4.4 Tunnekasvatus

Tunnekasvatus on sosiaalisten taitojen ja tunnetaitojen harjoittamista. Lapsuuden kokemukset ovat merkittäviä tunne-elämän kehityksessä, joten niin koti- kuin koulukasvatuksessakin olisi tärkeää huomioida tunteiden merkitys. (Jalovaara 2006, 27.) Lapsen olisi tärkeää saada kokemus siitä, että muillakin hänen ikäisillään on samanlaisia tunteita kuin hänellä. Tärkeimpiä osa-alueita tunnekasvatuksessa ovat tunteiden tunnistaminen ja tunteiden hallinta. (Kempainen 2000, 4.) Tunteiden kieltäminen ei johda tunnetaitojen kehittymiseen ja omien tunteiden luonnolliseen näyttämiseen (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 29-31). Tunteiden tunnistaminen ja nimeäminen on hyödyllistä koko ihmisen elämän kannalta. Jos lapsi kykenee tunnistamaan tunteensa, hänellä on mahdollisuus hyviin sosiaalisiin taitoihin. (Cacciatore 2008, 10; Sinkkonen 2008, 104.)

Ihmisen tunneilmaisut ovat suurelta osin kulttuurin ja kasvatuksen säätelemiä. Ihmisen oma persoonallinen tapa ilmaista tunteitaan on usein hyvin paljon ympäristön muovaamaa. Ihmisen tapa ilmaista yksilöllisiä tunteitaan liittyy kulttuurin sisältämiin odotuksiin ja kasvatuksen vaatimuksiin. Tunteet ovat samanlaiset ihmisillä ympäri maailmaa, mutta niiden ilmaisutavan määrää ympäröivä kulttuuri. (Keltinkangas-Järvinen 2000, 152.)

Golemanin mukaan tavallinen kouluopetus ei valmista nuoria oikeaan elämään ja sen haasteisiin. Koulut ja kulttuuri painottavat yleensä vain älyllisiä taitoja unohtaen tunneälyn. Tunne-elämä vaatii omia valmiuksiaan, kuten kielet tai matematiikka vaativat omansa. Tunnekykyjen puutteita voi kuitenkin korjata, sillä tunteisiin liittyvät taidot ovat enimmäkseen tapoja ja reaktioita, joita voi harjoittaa. (Goleman 2005, 66.)

Tunnekasvatuksen keinoina voidaan käyttää esimerkiksi tunteiden uudelleen havaitsemista, aidon tunneilmaisun kehittämistä, itsetuntemuksen lisäämistä, arjen hallintaa ja mielen rentouttamista (Kemppinen 2000, 21). Lastensuojelutyössä tehdään pitkäjänteistä lasten tunnekasvatustyötä ja usein lastensuojelulapset ovat tunne-elämältään turvattomia, pelokkaita ja epävarmoja. Ammattikasvattajalta tällainen työ vaatii erittäin hyvää tunneälyä ja kärsivällisyyttä, sillä lapsille täytyy antaa aikaa tunteiden ilmaisemiseen. Turvallinen ympäristö ja turvalliset aikuiset tukevat tunne-elämän kehitystä. Kun lapsi saa aikuisen vastaamaan tunteisiinsa, lapsi kokee olevansa normaali ja hyväksyy vaikealtakin tuntuvat tunteet. (Kemppinen 2000, 3-5; Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 22-23.)

Omien tunteiden ilmaiseminen voi olla pelottavaa erityisesti silloin, jos ei ole kykyä hyväksyä omia ikäviä ja kurjia tunteita. Lapsi voi kokea esimerkiksi vihan ja surun tunteet ahdistaviksi ja vieraisiksi. Tällöin on aikuisen tehtävä osoittaa lapselle, että nämä tunteet eivät ole negatiivisia, vaan voimavaroja ja osa kaikkien tunteita. Kun lapsi oppii sanoittamaan esimerkiksi vihan tunteensa, hänen ei tarvitse osoittaa sitä lyömällä. Myöhemmin lapsi oppii myös sen, että hänen tuntemansa tunne ei vahingoita, mutta siitä aiheutuva teko voi vahingoittaa. Kurjien ja ikävien tunteiden hyväksyminen osaksi itseämme auttaa meitä selviämään paremmin. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 29-33.)

Lapsen on hyvä oppia tunteiden tunnistamista myös ryhmässä, jotta lapsi huomaa muilla olevan samanlaisia tunteita ja oppii näin empatiaa. Ryhmässä on muistettava huomioida jokaisen lapsen oma tapa ilmaista itseään. Välttämätöntä ei

ole paljastaa kaikkia syvimpiä tunteitaan vaan tunteista voidaan puhua yleisellä tasolla ja näin auttaa lasta tutustumaan omaan tunnemaailmaansa. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 29-32.) Toiminnalliset menetelmät ovat hyvä tapa opettaa tunnetaitoja (Jalovaara 2006, 97).

5 TUNNETAITORYHMÄ

5.1 Suunnittelu, valmistelu

Tunnetaitoryhmän suunnitteluun kului yllättävän paljon aikaa ja saimme siihen apua työelämäohjaajinamme toimivilta perhetyöntekijöiltä ja lastenpsykiatrisen kuntoutusosaston työntekijöiltä. Tapasimme perhetyöntekijöitä kolme kertaa ennen ryhmän aloittamista ja pidimme myös kahdestaan suunnittelupalavereita viikoittain. Perhetyöntekijöiden kanssa keskustelimme paljon ryhmään osallistuvista lapsista ja heidän välisistä vuorovaikutussuhteistaan. Kävimme myös läpi jokaisen ryhmäkerran aikataulun ja sisällön ja saimme perhetyöntekijöiltä vinkkejä sisällön täydentämiseen.

Kahdenkeskisissä suunnittelupalavereissamme suunnittelimme ja rakensimme jokaisen kerran ohjelman sekä jaoimme tarkat roolit molemmille jokaiselle ryhmäkerralle. Listasimme yhdessä tarvittavat materiaalit ja jaoimme niiden hankinnan tasapuolisesti. Kiersimme askarteluliikkeissä ja kirjakaupoissa etsimässä materiaaleja. Käytimme myös kuntoutusosaston omia materiaaleja ja kirjoja sekä kirjaston kirjoja ideointiin. Tämän pohjalta kokosimme alustavan suunnitelman, johon oli jaoteltu jokaisen kerran toiminta sisältäen myös varasuunnitelmat. Pidimme siis alustavassa suunnitelmassa muutoksen varaa, sillä jokaisen kerran jälkeen pohdimme seuraavaa kertaa varten mahdollisia kehittämiskohteita ja toimivia keinoja.

Käsittelimämme tunteet valitsimme siksi, että ne koskettavat ryhmän lapsia erityisesti heidän arkielämässään ja halusimme nostaa nämä tunteet käsittelyyn. Tärkeänä pidimme alusta asti sitä, ettemme jaa tunteita hyviin ja huonoihin tunteisiin, vaan pyrimme erottamaan tunteet ja niistä kumpuavan käytöksen erot. Tunteiden jakaminen viiteen ryhmäkertaan toi omat haasteensa, koska emme halunneet tehdä kerroista liian raskaita ja halusimme kokonaisuuden pysyvän

selkeänä. Tämän vuoksi jaoimme tunteet toisiansa muistuttaviin pareihin ja päätimme, että yhdellä ryhmäkerralla käsitellään yksi tunnepari.

Suunnitelmaamme kuului myös se, että me molemmat olemme lapsille tuttuja, ennen kuin ryhmä aloitetaan. Toinen meistä suoritti harjoittelujaksoa kuntoutusosastolla, joten lapset olivat jo tuttuja. Toinen meistä kävi suunnitellusti tekemässä vuoroja osastolle oman muualla suoritettuna harjoittelujaksonsa yhteydessä, jotta lapset tutustuisivat myös toiseen tunnetaitoryhmän ohjaajaan. Lisäksi kävimme etukäteen katsomassa tilan, jossa ryhmä kokoontui ja suunnittelimme sinne tarvittavat muutokset ja rekvisiitan. Siirsimme huoneesta tarpeettomat tavarat, esimerkiksi kahvinkeitin ja ylimääräiset huonekalut, muualle. Keräsimme huoneen kaappiin valmiiksi materiaaleja huoneen koristeluun sekä itse ryhmätoimintaan. Näin varmistimme sen, että mitään ei tarvinnut hakea ryhmäkertojen aikana muualta.

5.2 Aloitustilaisuudet

Järjestimme sekä lapsille että vanhemmille aloitustilaisuudet, joissa oli tarkoitus esitellä tunnetaitoryhmä ja sen toiminta. Pidimme aloitustilaisuuden lapsille, jotta lapset saisivat aikaa tutustua ajatukseen ryhmään osallistumisesta ja jotta he voisivat valmistautua ryhmätoiminnan alkamiseen. Vanhemmille järjestimme aloitustilaisuuden, jotta myös he tutustuisivat ryhmän toimintaan ja tarkoitukseen, sillä tunnetaitoryhmä oli osa lasten kuntoutusta.

5.2.1 Aloitustilaisuus lapsille

Lapsille pidettiin yhteinen aloitustilaisuus kuntoutusosaston arkipäivään kuuluvan yhteisöryhmän yhteydessä. Paikalla meidän lisäksi olivat kuntoutusosaston kaikki lapset ja osaston työntekijöitä. Pidimme aloitustilaisuuden kaikille osaston lapsille, koska halusimme, että tunnetaitoryhmän tarkoitus oli tuttu kaikille ja että

tunnetaitoryhmä ja siihen osallistuminen ei aiheuta hämmennystä muissa lapsissa. Aluksi lapsille kerrottiin ryhmästä ja lyhyesti ryhmäkertojen sisällöstä sekä jaettiin tunnetaitoryhmäkalerit, joista näkyivät ryhmän aikataulu ja vihje jokaisen kerran toiminnasta. Vastailimme lasten kysymyksiin ja kerroimme opiskelustamme sekä siitä, mikä on opinnäytetyö. Herättilimme myös alustavaa keskustelua tunteista ja tunteiden tunnistamisen merkityksestä. Osa lapsista kertoi sen hetkisistä tunteistaan ja osa hieman ylpeili muille pääsytään ryhmään. Lapsissa herätti ihmetystä se, miksi kaikki eivät päässeet mukaan ryhmään. Lapsille kerrottiin, että ne lapset, jotka eivät ole osallistuneet kuntoutusosastolla aiemmin järjestettäviin ryhmiin, osallistuvat tunnetaitoryhmään.

5.2.2 Aloitustilaisuus vanhemmille

Vanhemmille järjestimme erillisen kahvitilaisuuden kuntoutusosaston monitoimitilassa. Olimme lähettäneet vanhemmille aikaisemmin kutsun tilaisuuteen (liite 1). Paikalla olivat meidän lisäksi kahden lapsen äidit ja työelämäohjaajinamme toimivat perhetyöntekijät. Aloitimme tilaisuuden käyttämällä tunnepyörää keskustelun herättelijänä. Jokainen sai valita omaa tunnetilaansa vastaavan värin ja nimetä tunteensa tunnepyörän avulla. Tunnepyörä toimi loistavana keskustelun avaajana ja kevensi tunnelmaa sekä toimi esimerkkinä siitä, minkälaista toimintaa tunnetaitoryhmä tulee sisältämään. Esittelimme tarkemmin opintojamme ja opinnäytetyötä ja sen toteutusta. Kerroimme vanhemmille tarkemmin jokaisen ryhmäkerran sisällöstä ja esittelimme tutkimussuunnitelmamme. Keskustelimme opinnäytetyön tarkoituksesta antaa lapsille aika ja paikka tunteiden ilmaisemiseen toiminnallisia menetelmiä apuna käyttäen. Kävimme läpi myös salassapitovelvollisuuteen ja tunnistettavuustietoihin liittyvät asiat.

Vanhemmat ottivat tunnetaitoryhmän esittelyn kiinnostuneina vastaan ja kyselivät sekä tekivät omia huomioitaan. Vanhemmat olivat myös halukkaita kuulemaan ryhmän etenemisestä. Kerroimme, että meihin on mahdollista ottaa yhteyttä

kuntoutusosaston tai perhetyön kautta. Lopuksi näytimme vanhemmille perhehuoneen, jossa tunnetaitoryhmä kokoontui.

5.3 Ryhmäkerrat

Ryhmä kokoontui joka tiistai viiden viikon ajan klo 17.30–18.30 lasten ulkoiluhetken jälkeen (liite 2). Ulkoilussa lapset saivat hieman hengähtää koulupäivän ja ruokailun jälkeen sekä purkaa energiaa ulkona leikkimiseen, jotta jaksoivat osallistua ryhmän toimintaan paremmin. Ryhmän apuohjaajina toimivat jokaisella kerralla kuntoutusosaston kaksi perhetyöntekijää. Jokaisella ryhmäkerralla käsitelimme kahta tunnetta ja toiminta keskittyi näiden kahden tunteen ympärille. Tunnetaitoryhmään kuului viisi erillistä ryhmäkertaa sekä erilliset aloitus- ja lopetustilaisuudet.

Jokaisen ryhmäkerran rakenne oli samanlainen, sillä pidimme aloitus- ja lopetusrituaaleja tärkeinä lasten turvallisuuden tunteen kannalta ryhmätoiminnassa. Kävimme aina jokaisen kerran aluksi yhdessä läpi aikataulun ja mitä teemme. Aluksi lapset saivat joka kerralla värittää valmiiksi piirtämäämme ihmishahmoon valitsemillaan väreillä kohdan, missä käsiteltävänä oleva tunne tuntuu omassa kehossa. Lapsista tämä tuntui välillä huvittavalta, mutta he värittivät joka kerta hahmonsa ja kertoivat vielä itse, missä käsiteltävänä oleva tunne tuntuu. Jokaisella aloituskerralla pääsimme sujuvasti väritystehtävän jälkeen tunnekorttien avulla tunteista puhumiseen. Käytimme joka kerralla paljon erilaisia tunnekortteja, joilla pyrimme herättämään keskustelua käsiteltävänä olevista tunteista.

Alun lämmittelyn ja aiheeseen tutustumisen jälkeen pääsimme itse toimintaan, joka oli erilaista joka kerralla. Pyrimme varaamaan riittävästi aikaa toiminnalle, sillä halusimme antaa tilaa työskentelylle. Meillä oli suunniteltuna varalla aina jotakin tekemistä, jonka tarpeen mukaan käytimme tai jätimme pois, riippuen kunkin kerran ajan kulumisesta toimintaan ja keskusteluun.

Lopetuksena käytimme erilaisia rentoutusharjoituksia, jotta lasten oli helppo lopettaa toiminta ja siirtyä takaisin osastolle. Halusimme, että lapset rentoutuisivat ja rauhoittuisivat edessä oleviin iltatoimiin mukavin ajatuksin ja tuntien ryhmätoiminnan jälkeen turvallista oloa. Rentoutuksissa käytimme sanoja, musiikkia, laulamista ja kosketusta. Kunnioitimme lasten kehon rajoja kysymällä kuka haluaa koskettamista rentoutuksen aikana. Kosketuksen välineinä käytimme käsien lisäksi huiveja ja hierontapalloja. Kosketetuksi tuleminen on lapsen tunne-elämän kasvun kannalta tärkeää, sillä kosketus kehittää kehotietoisuutta ja oman itsen tuntemista (Ranne, Sankari, Rouhiainen-Valo & Ruusunen 2005, 79.) Ryhmän kokoontumisen jälkeen lapset palasivat osastolle iltatoimiin.

5.3.1 Ensimmäinen kerta: pelon ja huolen tunteet

Aloitimme ensimmäisen ryhmäkerran värittämällä pelon ja huolen tunteet ihmishahmoon. Käytimme Nallekortteja, etenkin pelokkaan ja huolestuneen näköisiä nalleja. Aloitushetken jälkeen toteutimme musiikkimaalauksen aiheesta ”mikä minua pelottaa”. Lapset tarttuivat hyvin toimeen ja maalasivat tunteensa, vaikka kaikki eivät halunneet niistä keskustella. Lapset työskentelivät työhön paneutuen omassa rauhassaan ja etsivät oman nurkkansa huoneesta. Maalauksen jälkeen jäi aikaa, jolloin käytimme Elämän tärkeät asiat- kortteja keskustellaksemme siitä, mistä saa lohtua jos pelottaa. Tämä oli hyvä turvallisuuden tunteen luomiseksi pelottavista asioista puhumisen jälkeen ja lapset valitsivat perustellen omat lohtukorttinsa. Peloista ja huolista puhumisen jälkeen pidimme tärkeänä, että lapset eivät jää miettimään pelkojaan loppuillan ajaksi. Loppurentoutuksena pidimme heijaushetken, josta lapset silmin nähden nauttivat. Keinutimme lapsia yksitellen ison viltin päällä ja lauloimme tuutulauluja.

Käytimme maalaamisen yhteydessä musiikkia tunnelman luomiseksi. Päädyimme hidastempoiseen klassiseen musiikkiin, jossa oli hieman melankolinen sävy. Musiikki rauhoitti tunnelmaa auttaen keskittymistä ja hilliten keskusteluja

maalaamisen aikana. Jonkun verran ilmassa oli ensimmäisen tapaamisen jännitystä ja ehkä hämmennystäkin siitä, mitä ryhmässä tullaan jatkossa tekemään, esimerkiksi maalaamisen lisäksi. Maalausten kautta tuli kuitenkin esille hyvin vaikeitakin tunteita, jotka eivät keskustelussa olisi välttämättä tulleet esille. Kaikki lapset toivat esille pelkonsa omalla tyylillään maalauksessa. Kaksi lapsista maalasi pelkonsa kuvien muotoon. Kuvat esittivät käsiä, jalkoja ja myrskyä ja myrskyssä olevaa laivaa. Yksi lapsista halusi kirjoittaa pelkonsa mustalla maalilla ja hän kirjoitti paperille lauseen: ”Minua pelottaa kun joku käy kimppuun”.

Kaikki lapset eivät halunneet keskustella maalaamastaan aiheesta, joten Elämän tärkeät asiat- kortit synnyttivät hyvän keskustelun pelosta ja pelon tunteen käsittelystä. Lapset osasivat korttien avulla hienosti nimetä asioita, jotka auttavat ja antavat lohtua pelkoihin. Tarkoitus oli, että lapset huomaavat, että myös muilla lapsilla ja aikuisillakin on pelkoja ja huolia. Korttien avulla oli tarkoitus havainnollistaa lapsille ne elämän tärkeät asiat, jotka auttavat ja lohduttavat pelon ja huolen tunteiden keskellä. Lapset valitsivat paljon perheeseen ja muihin läheisiin ihmisiin liittyviä kortteja sekä harrastuksiin ja mieleiseen tekemiseen liittyviä kortteja. Loppurentoutus päätti ensimmäisen ryhmäkerran mukavaan ja rauhalliseen tunnelmaan. Lapset makailivat viltissä silmät kiinni ja yksi lapsista esitti nukkuvaa, koska olisi halunnut jäädä vilttiin pidempään keinutukseen.

5.3.2 Toinen kerta: ilon ja onnen tunteet

Toisen ryhmäkerran aloitimme värittämällä ilon ja onnen tunteet ihmishahmoon. Käytimme myös jo ensimmäisellä ryhmäkerralla tutuksi tulleita Elämän tärkeät asiat-kortteja. Korttien tarkoitus oli herätellä ilon ja onnen tunteen kokemusta ja näyttää, mitkä asiat antavat meille ilon ja onnen tunteita. Korttien jälkeen pidimme yhteisen levyraadon. Olimme ensimmäisellä ryhmäkerralla pyytäneet lapsia miettimään, mikä musiikki tekee heidät iloiseksi. Pyysimme heitä valitsemaan mieleisen musiikin mukaan tälle toiselle ryhmäkerralle ja muistutimme, että musiikin tulee olla asiallista, jotta se voidaan kuunnella levyraadissa. Levyraati

pidettiin siis lasten lempimusiikeista, mutta myös perhetyöntekijät toivat omaa mielimusiikkiaan. Levyraadissa ei kuitenkaan arvosteltu muiden musiikkia, vaan jokainen sai kertoa miksi se tekee iloiseksi.

Levyraadin jälkeen teimme ilojulisteet aiheista ilo ja onni. Esillä oli lehtileikkeitä, joista lapset saivat valita kuvia ja tekstejä itselle iloisista asioista ja liimata värikkäälle kartongille. Toisella kokoontumiskerralla ryhmässä vallitsi hieman levoton tunnelma, mutta loppujen lopuksi kaikki saivat tehtyä oman julisteensa, joiden iloisista asioista keskustelimme yhdessä. Rentoutuksena käytimme terapiapallohierontaa rentouttavan musiikin tahdissa. Rentoutushetki oli toisellakin kerralla lasten mieleen ja pallohieronta rauhoitti tunnelmaa. Rentoutuksen aikana kukaan ei hihitellyt tai huudellut mitään, vaan kaikki makasivat omalla paikallaan nauttien rentoutushetkestä.

Elämän tärkeät asiat-kortit olivat lapsille tuttuja jo edelliseltä kerralta, joten korttien valitseminen näytti olevan helpompaa. Päätimme, että voimme jatkossakin käyttää samoja tunnekortteja kuin aikaisemmin, koska lapset pitivät niistä ja ne tukivat keskustelua hyvin. Toisen kerran levoton tunnelma hieman häiritsi kaikkien keskittymistä, mutta lapset olivat jo selvästi rentoutuneempia kuin ensimmäisellä kerralla ja uskalsivat kertoa, jos jokin tekeminen ei heitä miellyttänyt. Ne lapset, jotka käyttäytyivät ryhmäkerran aikana häiriten, jäivät keskustelemaan meidän ja perhetyöntekijöiden kanssa. Asia selvitettiin ja lapset pystyivät kertomaan, miksi he käyttäytyivät asiattomasti, ja pyysivät hienosti anteeksi. Asia oli tärkeää selvittää heti, jotta seuraavalla kerralla voitiin keskittyä itse asiaan ja jotta aikaa ei tarvinnut käyttää ryhmässä käyttäytymisen sääntöjen kertaamiseen.

Toisen ryhmäkerran jälkeen pohdimme uudelleen eri ryhmäkertojen sisältöjä ja huomasimme, että tekeminen on hyvin samankaltaista ja paikallaan pysyvää. Etenkin ryhmän pojat kaipasivat enemmän liikkuvampaa tekemistä, joten päätimme muuttaa seuraavien ryhmäkertojen ohjelmaa. Suunnittelimme seuraaville kerroille vaihtelevampaa ohjelmaa ja sellaista, jossa omalla paikallaan ei tarvitsisi pysyä niin kauaa. Mietimme tilan ja huoneen käyttöä eri tavalla ja

materiaalien vaihtoa. Päädyimme vaihtamaan materiaaleja ja ryhdyimme suunnittelemaan fyysisiä harjoitteita vihan ja kiukun tunteita käsittelevälle ryhmäkerralle.

5.3.3 Kolmas kerta: surun ja ikävän tunteet

Kolmannen ryhmäkerran aloitimme tuttuun tapaan värittämällä ihmishahmoon tämän kerran tunteet, eli surun ja ikävän. Keskustelun tukemiseksi ja ajatusten herättämiseksi käytimme Shadows-kortteja. Surun ja ikävän tunnetta käsitelimme voimaesineen avulla. Lapset tekivät savimassasta oman voimaesineensä, josta ensin pyöritettiin ja hakattiin pois ikävät tunteet ja surulliset asiat, joista olimme aloituksessa puhuneet. Lapset työskentelivät paneutuen ja todella halusivat saada ikävät asiat pois esineestä muovailemalla. Kun esineet olivat valmiit, niistä puhuttiin yhdessä ja keskustelua syntyi mukavasti. Lopussa kävimme vielä läpi, kuinka tämä oma voimaesine antaa surun hetkellä voimaa, kun muistaa siitä poistetut ikävät asiat. Käsitelimme myös erilaisia keinoja purkaa surua ja esimerkkinä käytimme käsillä tekemistä. Loppurentoutusta odotettiin kovasti. Rentoutuksena käytimme mielikuvaharjoitusta, jossa käytimme huiveja ja hierontapalloja. Lapset makasivat patjoilla kuunnellen levyä meren kohinasta ja linnun lauluista. Tarkoitus oli luoda mielikuva kesäpäivästä, jolloin tuuli puhaltaa lämpimästi ja hiekka kutittelee varpaita.

Alkuperäisen suunnitelman mukaan voimaesine piti askarrella pahvista, mutta päätimme toisen ryhmäkerran pohdintojemme jälkeen, että voimaesine tehdään savimassasta. Varasimme paljon alustoja huoneeseen, jotta lapset saivat mäiskiä massaa ja purkaa ikävän ja surun tunteita. Tämänkaltaisen tekeminen selvästi innosti myös poikia ja lapset toivoivat, että savimassatöitä tehtäisiin myös osastolla. Lapset halusivat myös ehdottomasti saada savimassatyöt itselleen ja kerroimme, että he saavat voimaesineet tunnetaitoryhmän päätyttyä omiin huoneisiin. Kolmannella kerralla tunnelma oli selvästi rentoutuneempi ja lapset tunsivat jo ryhmäkertojen rungon. Lapset eivät enää jännittäneet sitä mitä seuraavaksi tapahtuu, vaan seurasivat toiminnan etenemistä seinällä olevasta

aikataulusta. Rentous tuli esille myös esimerkiksi Shadows- kortteja valitessa, kun jokainen lapsi halusi valita useamman kortin ja perustella valitsemansa kortit. Kolmannelle ryhmäkerralle tehdyt muutokset vahvistivat entisestään tekemäämme päätöstä siitä, että muutamme myös kahden viimeisen kerran toimintaa enemmän liikkuvammaksi ja annamme toiminalle vähän lisäpotkua käyttämällä fyysisiä harjoitteita.

5.3.4 Neljäs kerta: vihan ja kiukun tunteet

Vihan ja kiukun tunteita käsittelevän ryhmäkerran aloitimme värittämällä tunteet ihmishahmoon ja käyttämällä itse tekemiämme vihantunne-kortteja. Vihan ja kiukun kerralla päätimme alustavasta suunnitelmasta poiketen tehdä joitain fyysisiä harjoitteita, varsinkin ryhmän poikia ajatellen, jotka olivat vauhdikkaan tekemisen ystäviä. Tämä osoittautui hyväksi ideaksi, sillä yksi ryhmän lapsista oli kokoontumisen alussa todella kiukkuinen huonosti sujuneen päivän takia. Keskustelimme ensin yhdessä minkälainen toiminta olisi toimivaa kiukun purkamiseksi ja mitä lapset tekevät, kun ovat vihaisia. Painotimme, että itse vihan tunne ja sen purkaminen eivät ole millään tavalla pahoja, mutta purkamiseen käytetyt keinot voivat olla toisia ihmisiä tai ympäristöä satuttavia. Lapset kertoivat keinoja, jotka auttavat heitä kun ovat vihaisia ja ehdottivat uusia keinoja toisilleen. Kokeilimme vihan fyysistä purkamista esineisiin. Käytössä meillä oli iso tyyny ja nyrkkeilyhanskat, kiukkupussi sekä pehmeät tyynyt. Lapset kiersivät huonetta, jonka eri kohdissa sai nyrkkeillä, hakata kiukkupussia ja olla tyynysotaa. Kiukkupussia käytetään osastolla vastaavaan aggression purkuun ja tyynyt löytyvät niin sanotusta rauhoittumishuoneesta. Lapset todella antoivat kaikkensa näissä harjoitteissa ja saivat aivan hien pintaan liikkeessaan. Lasten palautteesta tuli ilmi että tällainen kiukun purkaminen on toimivaa ja auttaa heitä.

Kun olimme yhdessä purkaneet vihan ja kiukun tunteita, kirjoitimme yhdessä tarinan. Tarina alkoi meidän ohjaajien kirjoittamalla lauseella ja lapset jatkoivat tarinaa keksimällä vuorotellen yhden lauseen. Tarinasta muodostui

koulukiusaamiseen ja siitä selviämiseen liittyvä tarina. Tarina eteni johdonmukaisesti ja tiivistä mielestämme neljännen ryhmäkerran ajatuksen. Tarina kokosi idean siitä, miltä tuntuu olla vihainen ja mitä voi tehdä kun on vihainen. Mielestämme oli tärkeää näyttää lapsille, että myös viha ja kiukku ovat sallittuja tunteita ja niiden purkaminen hyväksytyin keinoin voi ratkaista omassa elämässä olevia ongelmia. Rentoutuksena käytimme edelleen terapiapallohierontaa, mutta tällä kertaa toteutimme sen intiaanimusiikin tahdissa.

Pekka on vihainen, koska....koska hänen sukkansa on sininen. Hän ei pidä sinisestä. Pekka oli muutenkin hyvin vaikea lapsi. Pekka on tummaihoinen. Se oli saanut turpaansa koulussa. Kaverit kiusaa koulussa. Hän ei uskalla mennä enää kouluun. Pekka tekee kotona läksynsä. Pekka kertoo siitä, ettei uskalla mennä kouluun aikuiselle. Aikuinen kertoo opettajalle. Opettaja kertoo rehtorille. He selvittävät riidan koululla.

Neljännen kerran jälkeen huomasimme, että ryhmä oli päässyt taas askeleen eteenpäin. Puhuimme vaikeista asioista, kuten koulukiusaamisesta sekä vihan ja kiukun tunteista. Yksi lapsista kertoi, kuinka hänen koulussaan on kiusaamista ja miten hän on tilanteesta selvinnyt. Keskustelimme siitä, miten koulukiusaamistilanteessa voi toimia ja lapset antoivat ehdotuksia siitä, kenelle kiusaamisesta voi kertoa ja puhua. Ryhmässä vallitsi rauhallinen ja keskittynyt tunnelma. Hienoa oli huomata myös se, että lapset kannustivat toisiaan keskittymään ja huomauttivat toinen toisilleen, jos jutut karkailivat hölmöilyn puolelle.

5.3.5 Viides kerta: rakkauden ja empatian tunteet

Viimeinen ryhmäkerta aloitettiin poikkeuksellisesti tunnepyörällä, koska tarkoituksena oli rakkauden ja empatian tunteiden lisäksi vetää yhteen kaikki ryhmässä käsitellyt tunteet. Tunnepyörän jälkeen väritimme ihmishahmoon rakkauden tunteen ja keskustelimme rakkaudesta ja empatiasta. Kirjoitimme

rakkaus aiheesta sinä-runon, jollekin itselle tärkeälle ja rakkaalle ihmiselle. Runon saivat lukea ääneen kaikki, jotka halusivat. Viimeisen kerran kunniaksi pelasimme Kissan päivät-muistipeliä. Loppurentoutuksena oli hyvän mielen hetki. Lapset makailivat patjoilla ja miettivät itselleen tärkeitä ja rakkaita asioita.

Viimeisellä ryhmäkerralla oli mahtavaa huomata, kuinka lapset pitivät toiminnasta, etenkin tunnepyörästä. Lapset valitsivat innoissaan sen hetkisiä tunteita kuvaavia sanoja ja yksi lapsista halusi valita mahdollisimman monta sanaa. Lapset myös perustelivat hienosti valitsemiaan tunteita. Sinä-runon kirjoittaminen toteutettiin niin, että me luimme lapsille ohjeita kuinka runossa edetään. Ensimmäiseen lauseeseen tuli rakkaan ihmisen nimi ja seuraavaan lauseeseen se, mitä tämä rakas ihminen tekee. Näin jatkettiin viisi lausetta, kunnes runo oli valmis. Runon kirjoittaminen oli toisille lapsille helpompaa kuin toisille. Pohdimme viimeisen kerran jälkeen, että runon kirjoittaminen ohjeiden mukaan oli ehkä liian hankalaa. Mietimme myöhemmin, että runon olisi voinut tehdä myös niin, että lapsi sanelee lauseet ja aikuinen kirjoittaa.

Kissan päivät-muistipeli toi mukavasti naurua ja rentoa ilmapiiriä viimeiseen kertaan. Muistipeli myös kokosi hyvin jokaisella ryhmäkerralla läpikäymiämme tunteita, kun muistipelin kortit vaihtelivat iloisesta kissasta surulliseen kissaan. Peli oli mukava lopetus ryhmäkerroille ja se tuntui jättävän kaikille mukavan mielen. Loppurentoutuksen jälkeen puhuimme lasten kanssa tunnetaitoryhmän lopetushetkestä ja siitä, että jokainen lapsi saa toivoa yhden herkun lopetustilaisuuteen.

5.4 Lopetustilaisuudet

Lopuksi järjestimme sekä lapsille että vanhemmille lopetustilaisuudet. Lopetustilaisuuksien tarkoitus oli vetää yhteen sitä mitä viidellä ryhmäkerralla oli tehty ja kerätä kokoon ryhmäkertojen aikana tehdyt tuotokset. Lapsille järjestetty lopetustilaisuus kulki nimellä herkkuhetki, ja sen tarkoitus oli palkita lapset ryhmään

osallistumisesta. Vanhemmille järjestimme lopetustilaisuuden, koska halusimme kertoa ryhmäkertojen sujumisesta ja näyttää lasten tekemiä tuotoksia.

5.4.1 Herkkuhetki lapsille

Lapsille pidettiin herkkuhetki huoneessa, jossa tunnetaitoryhmä kokoontui. Mukana olivat meidän lisäksi myös perhetyöntekijät. Alun perin tarkoitus oli lähteä ulos piknikille, mutta sääolosuhteiden vuoksi jäimme sisälle. Tarjolla oli kaikkien lapsien valitsemat herkut. Herkkujen syönnin lomassa keskustelimme tunnetaitoryhmästä ja kyselimme lasten mielipiteitä ryhmästä ja sen toiminnasta. Lapset nostivat ryhmän parhaaksi asiaksi rentoutukset ja vihan ja kiukun tunteita käsittelevän ryhmäkerran, jossa pääosassa olivat vihan ja kiukun purkamiseen käytettävät fyysiset harjoitteet.

Jaoimme lapsille kansiot, joissa oli jokaisen kerran aikana tehdyt tuotokset sekä diplomit tunnetaitoryhmään osallistumisesta (liite 3). Lapset nauttivat herkuista ja tunnelma oli leppoisa. Siirryimme keskustelussa päivän kuulumisiin ja muihin yleisiin asioihin. Puhuimme myös siitä, mitä kerromme opinnäytetyömme kirjallisessa osuudessa tunnetaitoryhmästä ja näytimme lapsille allekirjoittamamme salassapitovelvollisuuspaperit. Herkkuhetki oli mukava lopetus tunnetaitoryhmälle ja jätti varmasti kaikkien mieliin mukavan muiston ryhmästä. Annoimme lapsille positiivista palautetta ryhmään osallistumisesta ja kiitimme heitä suuresta avusta opinnäytetyömme toteutuksessa.

5.4.2 Lopetustilaisuus vanhemmille

Vanhemmille järjestimme lopetustilaisuuden samassa monitoimitilassa kuin aloitustilaisuudenkin. Paikalla olivat meidän lisäksi kahden lapsen äidit sekä

työelämäohjaajinamme toimivat perhetyöntekijät. Yksi vanhemmista ei ollut päässyt aloitustilaisuuteen, joten kävimme läpi tunnetaitoryhmän tarkoitusta ja opinnäytetyömme sisältöä. Keskustelimme ryhmän toiminnasta ja sen sujumisesta eri ryhmäkerroilla. Vanhemmat halusivat tietää, kuinka lapset olivat suhtautuneet ryhmään ja siellä käytettäviin toiminnallisiin menetelmiin.

Näytimme vanhemmille lasten tunnetaitoryhmä-kansiot ja annoimme heille hetken aikaa tutustua lasten tekemiin tuotoksiin. Vanhemmat olivat kiinnostuneita lastensa töistä ja halusivat kuulla enemmän töiden tarkoituksista. Kiitimme vanhempia heidän kiinnostuksestaan ryhmää kohtaan ja kutsuimme vanhemmat opinnäytetyömme esitystilaisuuteen. Tilaisuus lopetettiin perhetyöntekijän vetämään vahvuuskorttien valintaan, jossa jokainen vanhempi valitsi sekä itselleen että lapselleen vahvuuskortteja.

5.5 Huomioita ja havaintoja tunnetaitoryhmästä

Opinnäytetyömme tarkoitus oli luoda lapsille mukava ja turvallinen ympäristö tunteiden käsittelemiseen ja ilmaisemiseen toiminnallisia menetelmiä apuna käyttäen. Ajatuksena oli antaa lapsille työkaluja ja keinoja tunteiden tunnistamiseen. Tunteista puhumisen lisäksi halusimme tuoda esille erilaisia tapoja tunteiden käsittelyyn ja ilmaisuun. Tavoitteena oli antaa lapsille omaa erityistä aikaa, jossa omia tunteita ja ajatuksia voisi jakaa muiden kanssa sekä yhdessä pohtia ja ihmetellä tunteita. Alusta lähtien tavoite oli mennä lasten ehdoilla, niin että toiminta joustaa lasten toiveiden ja keskusteluista nousseiden teemojen mukaan ja me ohjaajina huolehdimme ryhmäkertojen sisällöstä ja toiminnan etenemisestä.

Pidimme tärkeänä luoda ryhmässä sellainen ilmapiiri, että kaikki saavat ja uskaltavat osallistua tekemisiin ja keskusteluun sekä ilmaista itseään. Halusimme tuoda esille erilaisia keinoja tunteiden käsittelyyn, sillä jokaiselle ihmiselle sopii jokin tapa paremmin kuin toinen ja ne voivat vaihdella eri tilanteissa. Oli mielenkiintoista huomata, kuinka osalle lapsista tunteiden ilmaisu oli helpompaa

puhumalla ja osalle toiminnan kautta luontevampaa. Toiminnallamme ja ohjauksellamme halusimme tukea lasten luontevaa tapaa ilmaista itseään ja omia tunteitaan.

Koska ryhmässä toimiminen oli ryhmään osallistuville lapsille haaste, tuimme erilaisin keinoin lasten toimimista ryhmässä. Visualisoitu aikataulu oli esillä koko ryhmäkerran ajan, mistä lapset seurasivat tunnin etenemistä. Sanallisen aikataulun lisäksi olimme piirtäneet jokaisen toiminnan viereen analogisen kellon kuvan näyttämään toiminnan alkamisaikaa. Aikataulu oli lapsille tärkeä toimintaa rytmittävä tuki. Lapset myös itse huolehtivat toiminnasta toiseen siirtymisestä ja kellonajoista. Koristelimme tilanamme käyttämäämme perhehuonetta jokaisen teeman mukaisesti. Huomasimme, että tärkeää oli peittää liiat ärsykkeet, kuten televisio, huonekasvit, huoneessa oleva keittiönurkkaus ja huoneeseen vievät ovet, jotta keskittyminen olisi helpompaa. Peitimme erivärisillä isoilla lakanoilla nämä ärsykkeet ja värimaailman pyrimme sovittamaan käsiteltäviin tunteisiin sopiviksi.

Ryhmässä oli hyvä olla ohjattua toimintaa koko ajan. Ensimmäisillä kerroilla huomasimme tilanteita, joissa lapset hieman turhautuivat odottamaan toiminnan etenemistä; esimerkkinä tilanteet, joissa osa lapsista oli saanut työnsä valmiiksi ja osa vielä työskenteli tuotoksensa parissa. Jos odottelutilanteet kestivät liian pitkään, oli keskittyminen ryhmän toimintaan hankalaa palauttaa. Ryhmän edetessä pyrimme antamaan toimeentomina oleville lapsille jotakin tekemistä, esimerkiksi välineidensä palauttamista, järjestelemistä tai jutustelua ohjaajien tai apuohjaajien kanssa.

Heti aluksi huomasimme, kuinka hyvin tunnekortit toimivat keskustelun herättelijänä ja vaikeiden tunteiden avaajina. Korttien kautta nousi paljon keskustelua ja niiden avulla lapset kertoivat esimerkkejä omista tunteistaan ja kokemuksistaan. Lapset puhuivat mielellään valitsemistaan korteista ja kuuntelivat myös keskittyneesti muiden selityksiä korttien valinnoista. Kortit auttoivat lapsia tarkkailemaan tunteita ja katsomaan niitä ikään kuin peilistä. Esimerkiksi vihan ja

kiukun tunteita käsittelevät kortit saivat lapset valitsemaan sellaisia vihaisia ilmeitä, jollaisia he näkevät itsessään ollessaan vihaisia.

Tältä mää näytän, kun mää suutun ja tuntuu, että lyön jotain.

Tältä mää näytän, kun musta tuntuu, että voisin rikkoa jotakin.

Tää on se kortti, miltä mää näytän, kun mietin mitä tuli tehtyä.

Kortit toivat myös hyvällä tavalla huumoria mukaan ryhmään ja usein kortit aiheuttivatkin pientä kiherrystä ja kikatusta lapsissa. Etenkin lapsia huvitti meidän ohjaajien sekä perhetyöntekijöiden kokemukset ja keskustelut esimerkiksi siitä, mikä meitä suututtaa tai mikä on meille tärkeää. Lapsien valitsemat kortit ja niihin liittyvät perustelut yllättivät meidät ohjaajat positiivisesti ja antoivat perhetyölle teemoja ja aiheita perheiden sekä lasten kanssa työskentelyyn. Lapset miettivät korttien kautta muiden ihmisten tunteita ja kokemuksia ja se näkyi heidän tavassaan kertoa korteista.

Toi vauva itkee sängyssä ja vähä surullista, äiti ei jaksa huolehtia siitä.

Joku on rikkonut toisen silmälasit, ne on toisen omaisuutta.

Noi veljekset tappelee ja toi äiti ei puutu siihen, kattoo vaan.

Yritimme käyttää mahdollisimman monipuolisesti erilaisia toiminnallisia menetelmiä ja pitää niiden avulla tekemisen mukavana ja tunnelman keveänä. Maalaaminen, savityöt, askartelut sekä ryhmäsaduttaminen toimivat ryhmässämme hyvin. Nämä menetelmät antoivat suuntaa ja nostivat esille teemoja, joita sitten tarkemmin käsitelimme esimerkiksi keskustelemalla ja yhdessä pohtimalla. Esimerkiksi kiusaaminen oli aihe, joka nousi esille lasten maalauksissa ja ryhmäsadutuksessa. Huomasimme kuitenkin toisen ryhmäkerran jälkeen, että toiminta oli hyvin samankaltaista kaikilla kerroilla ja tarvitsimme siihen hieman lisäpotkua, jotta ryhmän pojat jaksoivat pitää keskittymistään yllä. Muutimme sen vuoksi hieman suunnitelmia ja lisäsimme vihan ja kiukun tunteita käsittelevälle kerralle enemmän

liikkuvampaa tekemistä. Olimme esimerkiksi tyynysotaa ja kiukkua sai purkaa kiukkupussiin sekä nyrkkeilyyn.

Erityisen tärkeäksi ja turvallisuuden tunnetta tukevaksi koimme loppurentoutukset. Loppurentoutuksina toteutimme pallohierontaa, mielikuvaharjoituksia ja viltissä keinuttamista. Loppurentoutukset oli hyvä toteuttaa monen aikuisen voimin, jotta tunnelma pysyi rauhallisena ja jotta kaikille lapsille ehdittiin antaa rentoutukseen tarvittava aika ja huomio. Loppurentoutukset olivat lasten ehdottomia suosikkeja ja niitä toteutettiin osin lasten toiveiden mukaan. Etenkin vaikeita tunteita käsittelevillä kerroilla oli tärkeää luoda loppuun turvallinen ja hyvään mieleen johdettava rentoutus, jotta vaikeat asiat ja huolet eivät jäisi pyörimään mieleen. Loppurentoutukset myös päättivät toiminnan rauhallisesti helpottaen osastolle siirtymistä. Lapset toivoivat ryhmän päättymisen jälkeen rentoutusharjoituksia käytettävän enemmän myös osastolla.

Huomasimme ensimmäisen ryhmäkerran jälkeen, että tunti oli sopiva aika lasten keskittyä ja osallistua toimintaan. Aika meni jokaisella kerralla nopeasti eikä toimintaa saanut sen vuoksi olla yhdellä kerralla liikaa. Aikataulu oli tärkeää olla valmiiksi suunniteltu, mutta yhtä aikaa siihen oli tärkeää jättää hieman pelivaraa, jotta esimerkiksi keskustelut saatiin vietyä loppuun. Vuorottelimme ohjaajan roolissa ja lapsille oli tärkeää näyttää selkeästi kumpi ohjaa ja kumpi valmistelee ja jakaa materiaaleja. Näin myös toisella meistä oli mahdollisuus jokaisella kerralla havainnoida toimintaa hieman tarkemmin, kun toinen keskittyi ohjaamiseen. Perhetyöntekijöiden läsnäolo ja osallistuminen toimintaan toimi rohkaisevana ja turvaa antavana tekijänä. Tarkoitus ei ollut johdatella kenenkään sanomisia vaan antaa esimerkki siitä, että kaikki saavat kertoa oman mielipiteensä ja että se tieto on meille arvokasta.

Ajankohdan ja paikan valinta vaikutti myös paljon ryhmän keskittymiseen. Tähän saimme paljon vinkkejä perhetyöntekijöiltä ja osaston työntekijöiltä. Ajankohta ei voinut olla liian pian koulupäivän jälkeen ja väliin täytyi mahtua ulkoiluakin, jotta liian energian sai purettua pihaleikkeihin. Ajankohta osoittautui toimivaksi myös

siinä, että se loppui juuri ennen lasten iltapalaa ja iltatoimia, joten rentoutuksesta siirryttiin rauhalliseen tekemiseen ja siitä pikkuhiljaa nukkumaan. Paikan puolestaan oli tärkeää olla osaston ulkopuolella. Sinne selkeästi siirryttiin ja sieltä poistuttiin hyvällä mielellä loppurentoutusten jälkeen. Paikan sijainti osaston ulkopuolella vahvisti myös tunnetta, että tämä on lasten omaa ja jotain erilaista kuin osastolla yleensä.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Aihevalintana tunnetaitotyöskentely oli kuntoutusosastolla ajankohtainen ja tarpeisiin vastaava. Tunnetaidot ja niiden kehittäminen ovat lasten kanssa työskennellessä tärkeitä ja ne tulisi huomioida osana kasvatusta. Ryhmässä saadut positiiviset kokemukset ja vaikeistakin tunteista syntyneet keskustelut osoittavat tunteiden käsittelemisen tärkeyden. Perhetyön palautteesta kävi ilmi, että tunnetaitoryhmä oli luonteva tapa käsitellä lasten tunteita ryhmässä. Tunnetaitoryhmä tuki myös lasten ryhmässä toimimisen taitoja ja antoi mahdollisuuden vertaistukeen tunteiden käsittelyssä.

Opinnäytetyömme tarkoitus oli tarjota kuntoutusosaston lapsille keinoja tunteiden tunnistamiseen, käsittelemiseen ja ilmaisemiseen, jotta he voivat kehittää sosiaalisia vuorovaikutustaitojaan. Perhetyön palautteen ja saamiemme kokemusten perusteella voi todeta, että opinnäytetyömme vastasi tavoitteeseen siinä mittakaavassa kuin alun perin halusimme sen toteuttaa. Viidellä ryhmäkerralla pääsimme käsittelemään tunteita ja ilmaisemaan niitä, mutta toki useammalla ryhmäkerralla ja vielä tarkemmalla suunnittelulla pääsisi tunteiden käsittelyssä syvemmälle.

Tutkimustehtävänä oli perehtyä siihen, miten tunnetaitoryhmä tukee ryhmän lasten tunnetaitoja. Tästä tehtävästä nousivat tutkimuskysymykset, millä tavalla toiminnalliset menetelmät voivat tukea tunnetaitojen opettelua tunnetaitoryhmässä ja mihin asioihin ohjaajan tulee kiinnittää huomiota tunnetaitoryhmää ohjatessaan. Ryhmätoiminnasta saatujen kokemusten ja ohjaamisprosessin pohjalta saimme tietoa ja käsityksen siitä, millä tavalla toiminnalliset menetelmät ovat hyödyllisiä ja toimivia tunnetaitoja opetellessa. Suunnittelun ja oman toiminnan reflektoinnin kautta löysimme keskeisiä asioita, jotka ohjaajan tulee muistaa tunnetaitoryhmää ohjatessaan.

Toiminnalliset menetelmät tunteiden käsittelemisen ja ilmaisemisen tukena olivat toimivia. Toiminnallisten menetelmien monipuolisuus ja luontevuus toiminnassa olivat meille tuttuja, mutta silti jokaisella ryhmäkerralla tämä yllätti meidät. Ryhmäkerroilla tuli selvästi näkyviin se luontevuus, joilla lapset tarttuivat esimerkiksi maalaamiseen tai tarinan tekemiseen, ja pystyivät sitä kautta ilmaisemaan itseään ja omia tunteitaan. Toiminnalliset menetelmät myös pitivät ilmapiirin ryhmäkerroilla mukavana ja leppoisana.

Tunnetaitoryhmässä onnistuimme mielestämme luomaan pedagogisen suhteen lapsiin ja suhteessa pyrimme jatkuvaan dialogisuuteen lasten kanssa. Rakensimme yhdessä lasten kanssa ryhmän toimintaa. Kehitimme lasten ideoiden ja mielipiteiden pohjalta ryhmänkertojen sisältöä. Kun lapset pääsivät vaikuttamaan ryhmän toiminnan sisältöön, se kasvatti havaintojemme mukaan heidän motivaatiotaan toimintaa kohtaan ja luottamusta ohjaajia kohtaan. Etsimme yhdessä lasten kanssa vastauksia ja keinoja tunteiden käsittelemiseen, kuitenkin säilyttäen sellaisen auktoriteettiasetelman, joka lasten kanssa työskennellessä on välttämätön. Ryhmä toimi kuitenkin niin ohjaajien kuin lastenkin ehdoilla.

7 ARVIOINTI

Tunnekasvatukseen pitäisi kiinnittää enemmän huomiota lasten kasvatuksessa kotona ja koulussa, koska lapsuuden kokemukset ovat merkittäviä tunne-elämän kehityksessä (Jalovaara 2006, 27). Tunteiden tunnistaminen ja nimeäminen ovat taitoja, joita tarvitsee läpi elämän, sillä ne antavat pohjan sosiaalisille taidoille ja tukevat mahdollisuutta kestäviin ihmissuhteisiin (Cacciatore 2008, 10). Tämä tiivistää ajatuksen, jonka halusimme tuoda ilmi opinnäytetyössämme. Tunnetaitoryhmä oli hyvin pieni osa ryhmän lasten tunnekasvatusta, mutta toivomme sen antavan lapsille eväitä hyviin tunnetaitoihin.

Arviointi ja edellä esitetyt johtopäätökset perustuvat pääosin omiin kokemuksiimme ryhmän onnistumisesta ja tavoitteiden saavuttamisesta. Saimme lapsilta vapaamuotoista palautetta ryhmän toiminnasta keskusteluna herkkuhetken yhteydessä. Lapset eivät eritelleet tarkemmin, mutta kaikki olivat sitä mieltä että osa toiminnasta oli mukavaa ja osa ei niin mieleistä. Rentoutushetket olivat lasten mielestä parhaita hetkiä ryhmäkerroilla ja toivoivat niitä jatkettavan osastolla iltahetkien yhteydessä. Jokainen lapsi sai ryhmästä kokemuksia ja toivomme että myös keinoja tunteiden käsittelyyn ja ilmaisemiseen. On mahdotonta tietää, kuinka paljon lapset saivat ryhmästä irti ja kuinka paljon se vaikuttaa heidän toimintaansa jatkossa. Ryhmällä on ollut luultavasti oma merkityksensä jokaiselle lapselle ja he hyötyivät ryhmästä saamistaan kokemuksista eri tavalla. Kaikilla lapsilla oli ryhmän aikana omat onnistumisen hetkensä. Mielestämme oli tärkeää, että jokainen lapsi sai huomiota ja aikaa tunteista puhumiselle sekä onnistumisen elämyksiä ja oivalluksia omasta toiminnastaan.

Tunnetaitoryhmän suunnittelu tapahtui nopealla tempolla ja siihen olisi näin jälkeenpäin ajateltuna voinut käyttää hieman lisää aikaa. Olisimme voineet käyttää enemmän aikaa materiaalien keräämiseen ja valmisteluun. Olimme suunnitelleet rungon jokaiselle kerralle, mutta materiaalit hankimme edeltävän viikon aikana ennen jokaista tiistaita. Toisaalta tämä antoi vapauden muuttaa jo suunniteltua

toimintaa tarvittaessa, koska kaikkia materiaaleja ei ollut valmiiksi hankittu. Ennen ensimmäistä ryhmäkertaa kävimme työelämäohjaajinamme toimivien perhetyöntekijöiden kanssa tarkasti ensimmäisen kerran toiminnan rungon läpi. Ensimmäisellä suunnittelukerralla saimme hyviä vinkkejä ja paljon ideoita ryhmän toimintaan sekä paljon sellaisia neuvoja, jotka täydensivät jo suunniteltua toimintaa. Seuraavat kerrat suunnittelimme omatoimisesti ja esittelimme suunnitelmat perhetyöntekijöille ennen ryhmäkertoja.

Se, että suunnittelimme pääosin toiminnan itse, vahvisti ohjaajan rooliamme ja suunnittelutaitoja ryhmän ohjaukseen. Ohjaajana toimiminen tunnetaitoryhmässä oli hieno kokemus ammatillisesti ja se vahvisti meissä jo olemassa olevaa osaamistamme. Ryhmän järjestäminen suunnitteluvaiheesta palautehetkeen antoi meille itsellemme vahvistusta siitä, että olemme ammatillisesti kasvaneet ja kohta valmiita ammattilaisia työelämään. Tunnetaitoryhmän järjestäminen oli toki myös haasteellista ja vaati jatkuvaa reflektointia omasta itsestä kasvattajana ja ohjaajana. Pohdimme ryhmäkertojen välissä esimerkiksi sitä, kuinka paljon voimme puuttua lasten levottomaan käytökseen ja toiseen lapseen kohdistuvaan nimittelyyn ryhmässä. Tarkoituksenamme oli turvallisen ja mukavan tunnelman luominen, emmekä halunneet keskittyä liikaa käytöksen rajaamiseen ja kieltoihin. Toisaalta pidimme tärkeänä kaikkien lasten työskentelyrauhan ja turvallisen olon takaamista.

Perhetyön palautteessa perhetyöntekijät pitivät aihevalintaa hyvänä ja kuntoutusosaston tarpeisiin vastaavana. Perhetyöntekijät pitivät tunnetaitoryhmän tärkeänä etenkin lastenpsykiatrisella kuntoutusosastolla ja kokivat toiminnalliset menetelmät toimiviksi. Tunnetaitoryhmä täydensi perhetyöntekijöiden mukaan osaston toimintaa ja heidän mielestään opinnäytetyömme kirjallinen osuus voi toimia eräänlaisena käsikirjana, josta löytyy keinoja ja menetelmiä erilaisten tunteiden käsittelyyn. Perhetyöntekijät olivat tunnetaitoryhmän loppumisen jälkeen sitä mieltä, että ryhmä oli liian pieni. Yhdenkin ryhmänjäsenen poissaolo vaikutti ryhmään ja yksittäinen ryhmän jäsen sai helposti liian ison roolin. Ohjaajien paneutuminen olisi voinut heidän mielestään olla vielä yksityiskohtaisempaa, koska

ryhmän ohjaaminen vaati vielä luultua enemmän aikaa ja suunnittelua. Perhetyöntekijät olivat sitä mieltä, että ryhmästä oli hyötyä lapsille ja se tuki heidän ryhmätyötaitojaan.

Oleellista tällaisessa työelämän toimintaan kytkeytyvässä ryhmässä ja sen ohjaamisessa on se, että se tapahtuu yhteistyössä koko työyhteisön kanssa eikä jää irralliseksi toiminnaksi. Ryhmän kytkeminen koko työyhteisöön ja tässä tapauksessa kuntoutusosaston arkeen oli haastavaa, koska itse työ osastolla sitoo paljon työntekijöitä. Yhteisen ajan löytäminen tunnetaitoryhmässä käsiteltävien asioiden pohdintaan oli vaikeaa. Ryhmälle oli järjestetty oma aikansa ja paikkansa lasten arjessa, mutta sen jälkeen osastolla odottivat muut asiat, joten tunnetaitoryhmässä nousseita asioita ei ehditty riittävästi käydä läpi esimerkiksi omahoitajien kanssa.

Se, että tällaiset ryhmät saataisiin jatkossa liitettyä yhdeksi osaksi koko osastoa ja kaikkia työntekijöitä, haastaa sekä ryhmän ohjaajat että koko työyhteisön. Kytkeminen työyhteisöön saisi kuitenkin aikaan pidemmälle kantavia vaikutuksia lasten tunnetaidoissa, jos ryhmässä käytyjä tunteita käsiteltäisiin myös osaston arjessa. Tietenkin tunteet ja niiden käsitteleminen ovat osa jokapäiväistä arkea, mutta olennaisinta olisi löytää tunteille täysin oma aikansa. Perhetyöntekijöiden mukanaolo kytki kuitenkin työskentelymme ja tunnetaitoryhmän kuntoutusosastoon. Heidän palautteestaan kävi myös ilmi, että he saivat lapsista paljon tietoa ryhmän aikana ja suuntaa työskentelylle lapsen ja perheen suhteessa.

Olisi mielenkiintoista järjestää tällainen ryhmä isommassa mittakaavassa. Viisi ryhmäkertaa antoi yllättävän paljon, mutta jäimme miettimään, millaista olisi pitää tunnetaitoryhmää pidemmän aikaa. Jos ryhmäkertoja olisi enemmän, yhteen tunteeseen voisi keskittyä pidemmän aikaa tai käsitellä useampia tunteita monella eri tavalla. Jatkossa voisi järjestää ryhmiä, jotka käsitelisivät esimerkiksi koulukiusaamista ja turvallisuuden tunnetta. Nämä aiheet nousivat tunnetaitoryhmässä esille ja aiheena koskettivat lapsia. Toivomme että tällaisia

ryhmiä järjestetään jatkossakin lasten eri kasvuympäristöissä, sillä tunnekasvatus on elämän läpi jatkuva prosessi.

”On opittava kysymään tunteilta kun äly ja tieto eivät puhu totta.”

(Leinonen 2001, 132)

LÄHTEET

- Ahvenainen, O., Ikonen, O. & Koro, J. 1994. Erityispedagogiikka 2 – Erityiskasvatuksen käytäntöjä. Juva: WSOY.
- Cacciatore, R. 2008. Kiukkukirja: aggressiokasvattajan käsikirja – vauvasta kouluikään. Helsinki: Priimuspaino Oy.
- Dunderfelt, T. 2004. Irti tunnekoukuista. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Furman, E. 1998. Auta lasta kasvamaan. Helsinki: Yliopistopaino.
- Goleman, D. 2005. Tunneäly – lahjakkuuden koko kuva. Keuruu: Otava.
- Heikkinen, Hannu L. T. 2007. Toimintatutkimus – toiminnan ja ajattelun taitoa. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Juva: WS Bookwell Oy, 196-211.
- Hämäläinen, J. 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.
- Jalovaara, E. 2006. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Pilot-kustannus Oy.
- Janhunen, T. & Sura, S. 2005. Miten käytän toiminnallisia menetelmiä – psykodraamanohjaajat kertovat. Pieksämäki: RT-print Oy.
- Kainulainen, M. 2006. Pedagoginen suhde erityisopetuksessa. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja 2006 (7). Kuopio: Kopijyvä, 9-28.
- Kalliola, T., Kurki, A., Salmi, M. & Tamminen-Vesterbacka, T. 2010. Matkalla ohjaajuuteen. Helsinki: Painopaikka Oy Nord Print Ab.
- Keltinkangas-Järvinen, L. 2000. Tunne itsesi, suomalainen. Juva: WS Bookwell Oy.
- Kemppinen, P. 2000. Lasten ja nuorten tunne-elämän häiriöt. Vantaa: Kustannusvalmennus P. & K. Oy.
- Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka – aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Leinonen, M. 2001. Turvassa toistemme lähellä. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino.
- Metsämuuronen, J. 2000. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Viro: Jaabes OÜ.

Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus: dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.

Niemelä, E. 1998. Sosioemotionaalinen kehitys ja sen häiriöt. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

Peltonen, A. & Kullberg-Piilola, T. 2005. Tunnemuksu – tunnetaitoja perheille ja kasvattajille. Saarijärvi: Saarijärven Offset.

Ranne, K., Sankari A., Rouhiainen-Valo, T. & Ruusunen, T. 2005. Sosiaalipedagoginen ammatillisuus: Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Kokemäki: SPOY.

Saarinen, M. & Kokkonen, M. 2003. Tunneäly: kohti KOKOnaista elämää. Juva: WS Bookwell Oy.

Sinkkonen, J. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Juva: WS Bookwell Oy.

Turunen, K. 2004. Tunne-elämä. Keuruu: Otava.

Suunnittelussa käytettyjä lähteitä:

Aulio, O. 2004. Suuri leikkikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hyppönen, M. & Linnossuo O. 2006. Intohimosalaatti: leikkejä ja muita toiminnallisia menetelmiä. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy.

Jernberg, A. & Booth, P. 2003. Theraplay: vuorovaikutusterapian käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Karlsson, L. 2005. Sadutus: avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Lajunen, K., Andell, M., Jalava, L., Kemppainen, K., Pakkanen, M. & Ylenius-Lehtonen, M. 2005. Turvataitoja lapsille: turvataitokasvatuksen oppimateriaali Helsinki: Erikoispaino Oy.

Uittomäki, S. 2010. 5-10 -vuotiaiden lasten sururyhmän toteuttamisen toimintamalli. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

LIITTEET

LIITE 1: 1 (2)

Hyvät vanhemmat!

22.3.2010

Lapsenne osallistuu kevään 2010 aikana opinnäytetyönä tekemäämme tunnetaitoryhmään lastenpsykiatrisella kuntoutusosastolla. Tunnetaitoryhmä on osa lapsenne kuntoutusta. Opinnäytetyömme tarkoitus on auttaa lastanne tunnistamaan, käsittelemään ja ilmaisemaan tunteitaan. Tämä on tärkeää sosiaalisen vuorovaikutuksen kannalta.

Tunnetaitoryhmässä pyrimme toiminnallisten menetelmien, kuten maalauksen, pelien, leikkien ja tarinoiden avulla tuomaan tunteet tutuiksi ja tunnistettaviksi lapsellenne. Kokoonnumme yhteensä seitsemän kertaa, joista yksi on aloitus- ja yksi lopetuskokoonnumme. Tunnetaitoryhmässä on aina mukana meidän opiskelijoiden lisäksi myös työntekijä lastenpsykiatriselta kuntoutusosastolta.

Jokaisella kokoontumiskerralla käsittelemme eri tunteita. Aloitamme **kello 17.00** tunnetaitoryhmän esittelyllä ja infolla. Tunnetaitoryhmä kokoontuu **tiistaisin klo 17.30–18.30**. Alla kevään tarkempi aikataulu.

(pvm.) Tunnetaitoryhmä: Käsittelemme pelon ja huolen tunteita maalauksen, musiikin ja tarinan avulla.

(pvm.) Tunnetaitoryhmä: Aiheena ilon ja onnen tunteet. Pidämme levyraadion lasten mielimusiikista ja teemme ilojulisteen.

(pvm.) Tunnetaitoryhmä: Aiheena surun ja ikävän tunteet. Rakennamme voimaesineen lasten kanssa.

(pvm.) Tunnetaitoryhmä: Käsittelemme vihan ja kiukun tunteita. Käytämme ryhmäsadutusta ja askartelua.

(pvm.) Tunnetaitoryhmä: Käsittelemme rakkauden ja empatian tunteet tunnepelin ja leikkien kautta.

Tunnetaitoryhmä päätetään yhteiseen herkkuhetkeen lasten kanssa (pvm.) Samana päivänä järjestämme teille vanhemmille tilaisuuden, jossa kerromme miten tunnetaitoryhmä on sujunut sekä esittelemme lastenne tuotoksia. Tarkemman kellonajan ilmoitamme myöhemmin.

LIITE 1: 2 (2)

Opinnäytetyömme valmistuu jouluna 2010. Pyydämme teidät vanhemmat opinnäytetyömme esitystilaisuuteen. Lähetämme opinnäytetyömme esitykseen kutsun erikseen.

Terveisin:

Maria Ritamaa ja Riikka Suojanen
sosionomiopiskelijat
Tampereen ammattikorkeakoulusta

LIITE 2: 1 (2)

Ryhmiä aikataulut

Ensimmäinen tiistai

- aloitus: Nallekortit 17.30–17.45
- musiikkimaalaus 17.45–18.00
- keskustelemme maalauksista 18.00–18.20
- loppurentoutus 18.20–18.30

Toinen tiistai

- aloitus: Elämän tärkeät asiat -kortit 17.30–17.45
- levyraati 17.45–18.00
- ilo-juliste 18.00–18.20
- loppurentoutus 18.20–18.30

Kolmas tiistai

- aloitus: Shadows -kortit 17.30–17.50
- tehdään voimaesine 17.50–18.05
- keskustelemme voimaesineistä 18.05–18.15
- mielikuvarentoutus 18.15–18.30

Neljäs tiistai

- aloitus: Kiukkukortit 17.30–17.45
- vihan ja kiukun purkaminen toiminnallisilla harjoituksilla 17.45–18.00
- yhteisen tarinan kirjoittaminen 18.00–18.20
- pallohieronta intiaanimusiikin tahdissa 18.20–18.30

LIITE 2: 2 (2)

Viides tiistai

- aloitus: Tunnepyörä 17.30–17.45
- sinä -runo 17.45–18.00
- kissan päivät -muistipeli 18.00–18.20
- hyvän mielen hetki 18.20–18.30

LIITE 3

DIPLOMI

---

*on osallistunut lastenpsykiatrisella
kuntoutusosastolla opinnäytetyön osana
järjestettyyn tunnetaitoryhmään ja
suorittanut sen hyväksytysti ja innolla
tekemisiin paneutuen*

Tunnetaitoryhmän ohjaajat

Maria Ritamaa

Riikka Suojanen

Tampereella keväällä 2010